

SZEPESSZOMBATI GENERSICH ANTAL

(1842–1918)

Genersich Antal mint a dualizmus korának egyik kiemelkedő személyisége, a kórbonctan és törvényszéki orvostan egyetemi tanára, a kolozsvári tudományegyetem Kórbonctani Intézetének megalapítója, nemzetközileg is elismert iskolateremtő tudós, a Kolozsvári Orvos–Természettudományi Társulat Orvosi Szakosztályának, majd az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvos–Természettudományi Szakosztályának első elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, köztisztviselőként álló gyakorló orvos és közéleti személyiség elévülhetetlen érdemeket szerzett huszonöt évi kolozsvári és tizennyolc évi budapesti tevékenysége alatt. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakulásának 150. évfordulója alkalmával, méltán emlékezik meg róla és munkásságáról. Ezért ez alkalommal kolozsvári tevékenységére helyezzük a hangsúlyt.

I.

Személyi és tanulmányi adatai

Genersich Antal 1842. február 4-én¹ Nagyszombatban (ma Trnava, Szlovákia), egyik ősi egyetemünk és első orvosi karunk alapítási székhelyén született neves felvidéki cipster család sarjaként. A szepességi Genersich család sok kimagasló értelmiségit adott az országnak.² Apja G. János, Deák Ferenc jó barátja, keresett ügyvéd, anyja Kilcher Katalin volt. Az 1941. március 4-én kelt, 85. számú kétnyelvű (szlovák–magyar) születési bizonyítvány és keresztlevel szerint Genersich a keresztségben az Antal, Károly, Maximilian és Constantin neveket kapta.³

Az öt testvér korán árva maradt, így szülővárosukból a család ősi fészkébe, Késmárkra vitték és nagyanyjuk, G. János, a bécsi ev. Teológiai Intézet egyháztörténet és egyházjog professzor özvegyének gondjaira bízta őket. A gyermekeket nagyanyjuk az akkori kor szigorú elvei szerint nevelte, munkára szoktatta. Mivel a család szűkös viszonyok között élt, Genersichnek már kisdíák korában tanítással kellett fenntartási költségeihez hozzájárulnia. Tizenhat éves korában nagyanyja is árván hagyta, ettől kezdve a nélkülözést is megismerve szívós, kitartó munkával folytatta iskolai tanulmányait. A gimnáziumot Késmárkon végezte, ott érettségizett 1860. július 26–28-án, minden tantárgyból kitűnő eredménnyel. Eredeti érettségi bizonyítványa a Semmelweis Orvostörténeti Levéltárban található.⁴

- 1 Nem február 24-én, ahogy több helyen is tévesen említik.
- 2 Az Országos levéltár Kolozs megyei Igazgatósága – Genersich-Szombathelyi gyűjtemény. 1-14. számú iratcsomó. (A továbbiakban: *Genersich–Szombathelyi gyűjtemény.*) A G. család több tagja jelentős szerepet játszott a művelődés és a közélet területén, így G. Dániel (?–1659) ötvös, országgyűlési követ, Lőcse város főbírája; G. Keresztély (1759–1825) lelkész, tanár, megírta két kötetben Késmárk történetét; G. János (1761–1825) Bécsben teológiai tanár; G. Sámuel (1768–1844) botanikus, Lőcse főorvosa, feldolgozta és közölte a Szepesség és a Tatra flóráját.
- 3 A fenti adatokat a nagyszombati ág. hitv. egyházközség születési és keresztelési anyakönyve II. kötetének a 38–39. oldalára az 1842. évben jegyezték be. Az ennek alapján 1941. márc. 4-én 85-ös számmal kiállított születési bizonyítvány és keresztlevel a Semmelweis Orvostörténeti Levéltárban *Genersich Antal iratai* (a továbbiakban: *SOML GA iratai*) néven a 200. számú doboz I. tételében található. A *Genersich Antal iratai* a 200. és a 201. számú dobozban található. Itt jegyezzük meg, hogy a G. Antallal kapcsolatos mintegy 350 irat a 200. dobozban I–V. tételbe, míg a 201. dobozban VI–X. tételbe van besorolva, ezeken belül nincsenek sorszámmal ellátva.
- 4 *SOML GA iratai*. 200. doboz, I. tétel.

1860-ban beiratkozott a pesti Királyi Magyar Egyetem Orvosi Karára. Már az érettségi vizsga utáni szünetben az anatómia tanulására fordította, s így tudásával kitűnt társai közül. Különösen Lenhossék József (1818–1888), a bonctan tanára kedvelte meg a komoly, törekvő ifjút, és már másodéves korában maga mellé vette a tanszékre, ahol két éven át demonstrátorként dolgozott. Szorgalmáért és jó eredményeiért Csaszur Márton-ösztöndíjban részesült. Anatómiából 1864-ben elnyerte a Pasquich-féle pályadíjat, míg 1865-ben egy szemészeti dolgozatával dicséretben részesült. 1865 júliusától, még felavatása előtt a kórbonctan tanszéken Arányi Lajos (1812–1887) mellé tanársegédnek nevezték ki.^{5,6} A Semmelweis Orvostörténeti Levéltárban őrzött Genersich-iratgyűjteményben található leckekönyvből, az *Index lectionum*-ból kitűnik, hogy tanáraitól (Lenhossék József, Than Károly, Jendrassik Jenő, Arányi Lajos, Wachtel Dávid, Balassa János, Nedelko Döme, Bókay János, Korányi Frigyes, Patrubány Gergely) minden tantárgyból kitűnő érdemjegyet kapott. Az anatómiai vizsgájánál például még Lenhossék professzor bejegyzése is olvasható, miszerint „igen szorgalmas, legjelesebb”.⁷ Orvostudományi oklevelét 1865. október 19-én kapta meg. 1866. június 27-én sebészdoktori⁸ és ugyanaz évben szülésmesteri és szemésmesteri oklevelet is szerzett.⁹

Az, hogy mennyi ideig maradt Arányi mellett tanársegédként, valamint, hogy ez idő alatt és utána, 1868 októberéig, tanulmányútja megkezdéséig hol és milyen minőségben dolgozott, a szakirodalomban több változatban fordul elő.^{10,11,12} 1867-ben a pesti Szegénygyermek Kórház boncoló főorvosa, 1868-ban pedig Pest város boncoló főorvosává nevezték ki. Utóbbi minőségben rendőri és törvényszéki boncolásokat is végzett. Ez idő alatt nagy boncolási anyagra és tapasztalatra tett szert, átlag évi 1150 boncolást végzett,¹³ ugyanakkor az orvostanhallgatók részére nagy

5 Uo.

6 Honti József: *Dr. Genersich Antal életpályája*. Comm. Hist. Artis Med. CXXXIII–CXL(1991–1992). 229–231.

7 SOML GA iratai. 200. doboz, I. tétel.

8 Hőgyes Endre: *Emlékkönyv a budapesti királyi magyar Tudományegyetem orvosi karának múltjáról és jelenéről*. Bp. 1896. 251 (orvostudományi), 270 (sebészdoktori).

9 SOML GA iratai. 200. doboz, I. tétel.

10 Entz Béla: *Szepesszombati Genersich Antal egyet. ny. r. tanár*, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztálya első elnökének emlékezete. Születésének századik évfordulója alkalmából. EME Orvtud. Értesítő L(1940–1941). Kvár 1942. 22–41.

11 Regöly-Mérei Gyula: *Genersich Antal (1842–1918)*. Orv. Hetilap CIII(1962). 5. szám. 224–227.

12 Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. III. Bp. 1894. 1115–1118.

13 Hőgyes Endre: *i.m.* 719–723.

számban látogatott kurzusokat tartott. 1868 áprilisától a pesti Szt. Rókus Kórháznak is boncolóorvosa volt.^{14,15}

Közben Genersich tanársegédi kinevezése után, még 1867. február 16-án házasságot kötött barátjának, későbbi kolozsvári tanártársának, Máchik Bélának nővérével, Kornéliával. Ez a pesti ág. hitv. evangélikus német egyház 680/1918-as számú, 1918. október 21-ei keltezésű, utólag kiváltott esketési anyakönyvi kivonatából tűnik ki.^{16,17} Házasságukból több gyermek született. Ezekre és orvos unokaöccsére a továbbiakban még visszatérünk.

A pesti Orvosi Kar tanárai felismerték Genersich kiváló képességeit, s így 1868 októberében állami ösztöndíjjal kétéves külföldi tanulmányútra küldték. Ennek során felkereste a német nyelvterület legjobb intézeteit. Bécsben Karl von Rokitsansky, Salamon Stricker, Ferdinand von Hebra, Heinrich Bamberg, Friedrich Jaeger és Anton Friedrich von Tröltsch; Würzburgban Friedrich Daniel von Recklinghausen és Rudolf Albert von Kölliker; Lipcsében Karl Friedrich Wilhelm Ludwig, Ernst Leberecht Wagner, C. Huppert; Berlinben Rudolf Virchow és Ludwig von Traube intézetében rövidebb-hosszabb időt töltött.¹⁸ Igyekezett mindenhol idejét a lehető legjobban kihasználni tanulásra, esetenként kutatásra is. A sokszoros idegdaganatokkal foglalkozó dolgozatát Recklinghausen kórbonctani intézetében dolgozta ki, aki rábízta a második neurofibromatosisos tetem boncolását. Ennek során Genersich kiderítette, hogy az elhunyt-nak testvére hasonló betegségben szenved. Így ő volt az első, aki e kórkép hereditaer familiaris voltára felhívta a figyelmet.

Stricker kísérleti kórtani intézetében mélyíti el élettani ismereteit, Stricker és Ludwig hatására kutatja a harántcsíkolt izmok inainak és fasciainak nyirokkeringését, amivel messze megelőzte korát. Erre vonatkozó eredményei már 1870-ben megjelentek a *Berichte der Sächs. Akademie der Wissenschaften* című kiadványban.¹⁹ Tanulmányútja során az egyetemeken előadásokat is hallgatott. Sajnos tanulmányi útja alatt súlyosan megbetegedett. Feltételezhető, hogy ebben szerepe lehetett megfeszített munkájának. Betegségéről Pesten is tudomást szereztek, és egyesek már

14 Regöly-Mérei Gyula: *i.m.* 224–227.

15 Színnyei József: *i.m.* uo.

16 SOML *GA iratai*. 200. doboz, I. tétel.

17 Entz Béla: *i.m.* 23.

18 Hőgyes Endre: *i.m.* 719–723. – Honti József: *Dr. Genersich Antal életpályája. = Genersich Antal Emlékkönyv születésének 150. évfordulója alkalmából. – Adatok a romániai magyar orvosok és gyógyszerészek munkásságáról.* Szerk. Tankó Attila – Péter Mihály. Bp. – Mv. 1994. 13. (A továbbiakban: *Genersich Antal Emlékkönyv*.)

19 Szende Béla: *Antal Genersich, a great Hungarian pathologist.* *Comm. Hist. Artis Med.* CXXXIII–CXL(1991–1992). 233–236.

halálhírét keltették. Ez hozzájárult ahhoz, hogy a közben nyugalomba vonuló Arányi helyére nem az erre várományos Genersicht nevezték ki, hanem a tőketerebesi születésű Scheuthauer Gusztávot (1832–1894), aki Bécsben Rokitansky első tanársegédje volt. Genersich Antal betegségének és halálának híre bizonyára nem az egyetlen ok, amiért Scheuthauer kapta a kinevezést rendkívüli tanárként a kórszövettani előadások megtartására. Figyelembe kell venni azt is, hogy Scheuthauernek, tíz évvel idősebb lévén Genersichnél, nyilván több dolgozata volt, és kinevezésének időpontjában, mikor Magyarországra hazatért, már magántanári minősítéssel is rendelkezett. Scheuthauer kinevezésénél az is közrejátszhatott, hogy előkelő magyarországi ismerőseinek biztatására kérvényt nyújtott be az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, melyben szolgálatát hazájának felajánlja, és kéri rendkívüli tanárrá való kinevezését. Így 1870-ben ki is nevezik rendkívüli, majd rendes tanárrá.²⁰ Ezért Genersich 1870-ben, amikor hazatért, kénytelen volt a minisztérium által felajánlott tanári állást a kolozsvári Orvos-sebészi Tanintézetben elfogadni. Ugyanakkor a minisztérium utasította az egyetemet, hogy töltsék be külföldi útja idején fenntartott tanársegédi állását²¹

II. Kolozsvári évei

Genersich tehát, amikor hazatért külföldi tanulmányútjáról – mint már említettük – elfogadta a kolozsvári Orvos-sebészi Tanintézet kórbonctan és törvényszéki orvostan tanári állására szóló kinevezést.

A kolozsvári Orvos-sebészi Tanintézet – melynek neve és rangja többször is változott – ez idő tájban, megalakulásának (1775) kilencvenötödik évében az „önállás és virágzás korát”, ugyanakkor működésének utolsó előtti évét élte, hiszen Magyarország második egyeteme létrehozásának előkészületei már megkezdődtek. Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter 1870. augusztus 3-án 17226. sz. rendeletével létrehozta a tanintézetben az önálló kórbonctani tanszéket, hozzácsatolva a törvényszéki orvostant és a tetszhaláltant. Erre az új tanszékre nevezte ki Genersich

20 Regöly-Mérei Gyula: *i. m. uo.* 224–227. – Itt kívánjuk megjegyezni, hogy Victor Babeş Scheuthauernek tanítványa, majd tanársegédje volt, ő terelte Babeş figyelmét a bakteriológia és a kórbonctan irányába.

21 *Genersich Antal iratai.* Semmelweis Orvostudományi Egyetem Levéltára, Fond 303, 1. doboz, a dobozban levő iratoknak nem volt sorszámuk. (A továbbiakban: SOTE levéltár *Genersich Antal iratai.*)

Antalt.²² Ezzel egyidejűleg Török Aurélt (1842–1912), aki 1869-től az Orvos-sebészi Tanintézetben e diszciplínának megbízott előadója volt, felmentette kötelezettsége alól, és fizetése megtartásával 1872 szeptemberéig külföldi tanulmányútra küldte élettani ismereteinek bővítése végett. Genersich huszonnyolc évesen nyilvános rendes tanári minőségben átvette a tanszék vezetését, és még ugyanazon hónap 23-án letette a hivatali esküt. Tanszékének sürgősebb kiadásaira augusztus 9-én kelt, 17719. sz. miniszteri rendelettel 500 forintot utaltak ki. Létrehoztak továbbá egy tanársegédi állást, melyre elsőként Czakó Kálmánt (1843–1895), majd később Büchler Ignácot nevezték ki, és egy „szolga” állást is, melyet Hauptmann Antallal töltöttek be.²³ Egészen 1885-ig ennyiből állt a tanszék személyzete.²⁴

Abban az évben, mikor Genersich Kolozsvárra érkezett, kapcsolták be a várost a vasúti hálózatba, addig a vonat csak Nagyváradig közlekedett, onnan gyorskocsival kellett az utat Kolozsvárig megtenni. A város még nem rendelkezett sem víz-, sem csatornahálózattal. Elképzelhetőek a közegészségügyi viszonyok. Ugyanígy kezdetlegesek voltak a körülmények és a felszerelés az Orvos-sebészi Tanintézetben és az Országos Karolina Kórházban is.²⁵ Az újonnan létrehozott kórbonctani tanszék számára ideiglenesen helyiséget béreltek a Bástya utca végénél lévő Sétatér (ma Emil Isac) utcában. Innen 1872 őszén átköltözött az egyetem jelenlegi központi épületének helyén állt egykori jezsuita új kollégium, majd a Gubernium épületének második emeleti 6 helyiségébe. Ott tartotta Genersich a kórbonctani előadásokat egészen 1888-ig. A boncolások és a gyakorlati kórbonctani előadások a régi Karolina Kórház kicsi hullaházában, az Óvár téren (ma Piața Muzeului) folytak addig, amíg az új intézet, majd az új klinikák is felépültek. A leíró és tájbonctani tanszék a „lyceum” (ma Báthory István Líceum) épületében működött.²⁶ Genersich nagyon kezdetleges, igen nehéz körülmények között kezdte meg kolozsvári tevékenységét. A leltár, amit átvett, egy dobozban 25 darab elavult műszerből és 12 könyvből állt.²⁷ Genersich Antal Kolozsváron előbb a Kül-Monostor utca 81.

22 SOML GA *iratai*. 200. doboz, I. tétel: 1870. aug. 3-án kelt 17226. számú kinevezés, br. Eötvös József aláírásával.

23 Maizner János: *A kolozsvári Orvos-sebészi Tanintézet történeti vázlat 1775–1872*. Orvos-természettudományi Értesítő az EME Orvos-Természettudományi Szakosztálynak az 1889. évben tartott szaküléseiről és népszerű természettudományi estélyeiről. XIV(1889). I. orvosi szak, XI. kötet, 1. füzet, 1–24, 2–3. füzet, 105–160.

24 Entz Béla: *i. m.* 22–41.

25 Ua., *uo.* 24.

26 Gaal György: *A kolozsvári egyetem orvosi karának épületei*. Orvostudományi Értesítő LXXI(1999). 273–279.

27 Honti József: *i. m.* 1994. 13–17.

szám (ma Calea Moșilor), 1876-tól a 24. szám alatt lakott, majd 1879-től a Kandia utca (ma Paul Chinezu) 1., illetve 1888-tól a 3. szám alá költözött.

Az 1872. évi XIX. törvénycikk intézkedett a kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem felállításáról és a kolozsvári Orvos-sebészi Tanintézet megszüntetéséről.²⁸ Az Orvos-sebészi Tanintézet megszüntetése nem jött váratlanul, ugyanis Eötvös József miniszter 1868. február 8-án 14195. sz. alatt kelt rendeletével felszólította a Jogakadémiát és az Orvos-sebészi Tanintézetet, hogy dolgozzanak ki és terjesszenek fel egy tervet arról, hogy miként lehetne a fent említett intézményeket egyetemmé átalakítani.²⁹

Az Orvos-sebészi Tanintézetből heten kaptak nyilvános rendes tanári kinevezést az új egyetemre, köztük Genersich Antal és sógora, Máchik Béla belgyógyász.³⁰ 1872. október 19-én a tanárok letették a hivatali esküt, és megtartották az egyetemi hatóságok alakuló ülését. A megfelelő előkészítő munkálatok elvégzése után, 1872. november 10-én sor került az egyetem megnyitó közgyűlésére, majd 12-én az előadások is megkezdődtek. A négy karral induló egyetem első rektora Berde Áron volt.³¹ Ide nevezte ki Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter 1872. október 5-én, 25821. sz. alatt kelt rendeletével Genersich Antalt a kórbonctani tanszékre nyilvános rendes tanári minőségben.³² Így tehát Genersich megszakítás nélkül folytathatta eredményes kolozsvári tevékenységét.

A munkafeltételek az egyetemmé válással nem változtak. Erre csak az új egyetemi épületek létesítésével nyílt távoli lehetőség. Végre, 1880 októberében a vegytani intézettel megkezdődtek az építkezések. Másodiknak került sor (1884) az „Anatómia” épületének alapkövetésére, amit 1888 júliusában adtak át rendeltetésének; ettől kezdve három rokon tárgyú intézet: a bonctani, a kórbonctani és a törvényszéki orvostani működött itt. Genersich külföldi tapasztalatait felhasználva eredményesen tudta az építkezési munkálatokat segíteni, irányítani a tervezéstől a kivitelezésig, olyan értelemben, hogy az épület és annak minden helyisége a rendeltetésének megfelelően. Ezt az épület lépcsőházában elhelyezett, rég eltűnt emléktábla szövege is tanúsította: „I. Ferenc József király uralkodása alatt, borosjenői Tisza Kálmán miniszterelnöksége, Trefort Ágoston- vallás és

28 *Emlékkönyv, a kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem és különösen ennek orvosi és természettudományi intézete.* Kvár 1903 (a továbbiakban: *Emlékkönyv 1903*). 15–16.

29 Ua., uo. 14.

30 Maizner János: *i. m.* 132–133.

31 Szabó Dénes: *A kolozsvári kir. Tud.-Egyetem alapítása.* = *Emlékkönyv 1903*. 16–17.

32 *SOML GA iratai*. 200. doboz, I. tétel: kinevezések.

közoktatásügyi minisztersége idejében, Hauszmann Alajos műegyetemi tanár tervei szerint, dr. Genersich Antal, dr. Davida Leó és dr. Belky János intézeti főnökök közreműködése mellett épült 1888-ban.”³³ E három intézet ma is (2008) ugyanott működik, az épület bejárata fölött az „Anatómia” felirat még kiolvasható.

A kórbonctani intézet az épületnek a keleti szárnyát és a középső épületrész földszintjének keleti felét foglalta el. Az első emeleten öt helyisége volt: tanterem, kórszövettani gyakorló, előkészítő szoba, tanári dolgozószoba, kis gyűjteménytár és múzeum. A földszinten nyolc helyisége: nagy boncterem, mellette a „szolgák” munkaszobája, öt dolgozószoba a tanszemélyzet részére, köztük egy a fényképezésre, kettő a bakteriológiai vizsgálatok számára felszerelve. A középső épületrészt a könyvtár foglalta el. Az alagsorban voltak a hullakamrák, a maceráló szoba, raktár, állatistálló és egy dolgozószoba. A hulláknak az alagsorból való felvitele egy emelőszerkezettel történt. A kórbonctani intézet felszerelése mindenben megfelelt a kor követelményeinek: 31 mikroszkóp, közülük 20 immerziós lencsével, makro- és mikro-fényképező berendezés és egyéb a laboratóriumi munkához szükséges eszközök, készülékek. Az intézet állandóan gazdagodó könyvtárában megvoltak a legfontosabb szakkönyvek, folyóiratok. Külön említést érdemelnek a tanítási eszközök, gyűjtemények, különösképpen a kórbonctani múzeum, amit Genersich professzor megkülönböztetett gonddal, fáradságot nem ismerve gazdagított.³⁴ A kolozsvári kórbonctani intézetet csaknem a semmiből európai színvonalra emelte.

Az orvoskari intézetek és klinikák, különösen az Óvári piac körüli kórházak kezdeti és további elhelyezéséről helyismeret nélkül nehéz eligazodni. Ehhez és a további nagyméretű építkezések áttekintéséhez segítséget nyújt többek között három forrásmunkánk.^{35,36,37}

33 Davida Leó: *Az Anatómia épülete és a Bonctani intézet.* = *Emlékkönyv 1903.* 144–154.

34 Buday Kálmán: *Kórbonctani Intézet.* = *Emlékkönyv 1903.* 175–182. – Entz Béla: *i. m.* 27. 1909-ben már 48 mikroszkóp volt, közülük 37 immerziós lencsével.

35 *Emlékkönyv 1903.* 25–412.

36 Szabó T. Attila: *A Ferenc József Tudományegyetem építkezéseinek története.* = *Erdély magyar egyeteme.* Szerk. Bisztray Gyula – Szabó T. Attila – Tamás Lajos. Kvár 1941. 247–268.

37 Gaal György: *i. m.* 273–279.

Genersich kolozsvári oktatói tevékenysége (1870–1872–1895)

Genersich legfőbb hivatásának a tanítást tartotta. Főleg a gyakorlati jellegű ismeretek átadását és elmélyítését tekintette fontosnak, ezért a gyakorlati órákat is ő maga tartotta. Szeretett tanítani, hallgatói között lenni. Rendkívül jó pedagógiai érzéke volt, az eredményes ismeretközlés vele született képességként nyilvánult meg nála. Előadásai és gyakorlati bemutatásai lenyűgözték, magukkal ragadták hallgatóit. Megjelenése, sajátos modora, kifejező, meggyőző beszédmódja vonzóvá tették óráit.

Oktatói tevékenységét 1870-ben az Orvos-sebészi Tanintézetben a kórbonctan és a törvényszéki orvostan tanításával kezdte. Közben szükség esetén bonctani órákat is tartott. 1872-től 1895-ig a kolozsvári tudományegyetemen hivatalosan csak a kórbonctan tanára volt, azonban e periódusban is többször megbízták a bonctani és a törvényszéki orvostani órák és gyakorlatok tartásával. Hogy melyik tanévben milyen diszciplinát, milyen tagolásban és hány órában tanított, valamint tisztségei, lakása és a tanszék teljes személyzete az évente kiadott *Tanrend*, az *Almanach*, majd a *Tanrend – Almanach* köteteiből derül ki.³⁸ Ezekből mutatunk be példákat:

Genersich a kolozsvári Kórbonctani Intézet alapítója- és igazgatójaként huszonhárom éven keresztül külföldi és hazai tapasztalatai alapján szervezte meg tantárgya oktatását. A diszciplína tagolása az évek folyamán, nyilván kisebb módosításokkal a következő volt:

- elméleti (illetve rendszeres) kórbonctan, heti 5 óra;
- kórbonctani gyakorlatok és kórszövettani vizsgálatok, heti 3 óra;
- kórszövettani gyakorlatok, a három első tanévben az I. félévben (téli) heti 8, a II. félévben (nyári) 6 órák voltak, azután mindkét félévben heti 3 óra.

Ez a három alapképzés két féléven keresztül történt mind a huszonhárom tanév folyamán. Közben a tanrend a következőképpen egészült ki:

- az 1874/75-ös tanévtől a téli félévben A torzókról címmel heti 1 óra. Ez néhány évben kimaradt, majd az 1887/88-as tanévtől mindkét félévben sorra került.
- az 1880/81-es tanévtől kezdődően és végig Mutatványos előadások kórbonctanból címmel mindkét félévben heti 2 óra.

38 *Kolozsvári Magyar Királyi Tudomány-Egyetem Tanrendje az 1872/73 – 1888/89. tanévre; Kolozsvári Magyar Királyi Tudomány-Egyetem Almanachja 1872/73 –1888/89. tanévre; Kolozsvári Magyar Királyi Tudomány-Egyetem Almanach és Tanrend az 1889/90 – 1895/96. tanévre.*

Voltak még olyan próbálkozások is, hogy egy-egy fejezet anyagát külön órákban mutassa be. Ilyen volt a Húgy- és ivarszervek kórbonctana (1878/79, II. félév, heti 2 óra) és Az edényrendszer kórbonctana (1879/80, I. félév, heti 2 óra). Az új intézetbe történt beköltözés után Genersich távozásáig egy sajátos tanulási lehetőséget is biztosított a hallgatóknak. Önálló kórbonctani és kórszövettani vizsgálatok előrehaladtak számára, majd később Kórbonctani és kórszövettani dolgozatok címmel; ezt mindkét esetben „egész napon át” igénybe lehetett venni.

Ki kell emelnünk Genersichnek egy különösen figyelmet érdemlő megfigyelését az oktatással kapcsolatban. Már az első tanévtől Az emberi élősdiek címmel parazitológiát is oktatott heti 1, esetenként 2 órában. Bár nem tartozott szorosan a kórbonctanhoz, az orvosi mikrobiológia még nem szerepelt a tanrendben, fontosságát azonban felismerte. E vonatkozásban is úttörő munkát végzett, amire a gyakorlatban szerzett tapasztalatai készítették.

A kolozsvári egyetemen többször is megbízták helyettesítőként a bonctani és a törvényszéki orvostani előadások és gyakorlatok tartásával. Így például az 1875/76-os tanév II. félévétől az 1878/79-es tanév I. félévével bezárólag leíró bonctan, tájbonctan előadások, bonctani gyakorlatok, sőt a bonctan keretén belül Bevezetés az orvosi tudományokba címmel is tartott órákat. A törvényszéki orvostant Belky János (1851–1892) tanári kinevezése előtt egy ideig, majd halála után két éven át tanította. Azt, hogy Genersichnek milyen zsúfolt volt a didaktikai tevékenysége, egy példával szemléltetjük, amit az 1877/78-as tanév II. félévére szóló Tanrendből idézünk. Ebben a periódusban mind a saját, mind az egyik helyettesített tárgy és az óraszámok szerepelnek:

- „1. Leíró bonctan: 5 óra, hétfőtől péntekig, de. 10–11, dr. Genersich Antal ny. r. tanár mint helyettes, a Lyceum bonctani helyiségében;
- 2. Tájbonctan: 3 óra, hétfőn, kedden du. ½ 3–4-ig, ugyanaz, ugyanott;
- 3. Bonctani gyakorlat: 5 óra, hétfőtől péntekig, du. 4–5, ua., uo.;
- 4. Elméleti kórbonctan: 5 óra, hétfőtől péntekig, de. 11–12, Genersich Antal ny. r. tanár, egyetemi épület, II. emelet, 4. szoba;
- 5. Gyakorlati kórbonctan: 3 óra, hétfő, szerda, péntek, de. 8–9, Karolina Kórház, bonchelyiség.;
- 6. Kórszövettani gyakorlatok, 2 óra a nap világos óráiban, ua., egyetemi épület, II. emelet, 4. szoba.”

A fentiek szerint ebben a félévben Genersich 13 előadási és 10 gyakorlati órát tartott.

Nemcsak az Orvosi Karon, hanem a Jogi és Államtudományi Karon is oktatott. Ezt bizonyítja a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1893. május 14-én kelt 22384. sz. rendelete, melynek értelmében az 1892/93-as tanév

II. félévében megbízzák törvényszéki orvostani előadások tartásával joghallgatók részére.³⁹

Genersich már kolozsvári tanársága első éveiben a gyakorlati oktatás szempontjából hiányát érezte egy a boncolási technikáról írt könyvnek. Ezért megbízta első munkatársát, Czakó Kálmán tanársegédet egy ilyen jellegű munka megírásával. A kis könyv 1874-ben jelent meg, ez volt az első magyar nyelvű kórboncolási technikai útmutató, amely orvostanhallgatók és törvényszéki orvosok számára készült.⁴⁰ A kötetet Virchow módszere alapján írta, Genersich tapasztalataival kiegészítve. Scheuthauer, aki az Orvosi Hetilapban szintén közölt boncolási útmutatásokat, ugyanez lap hasábjain még az évben élesen bírálta Czakó művét. Genersich és a Scheuthauer között ezzel kapcsolatban éles hangú és hosszan tartó polémia támadt, mivel Genersich maga válaszolt Scheuthauernek. Ez tulajdonképpen két különböző kórboncolási iskola, a bécsi Rokitansky és berlini Virchow tanítványai közötti vita volt.⁴¹ E vitában – Buday szerint – az idő Genersichet igazolta.⁴² Szintén az oktatást szolgálta Genersich *Tetemvizsgálati jegyzőkönyv. Úrlap* című gyakorlati útmutatója, ami 1890-ben Kolozsvárt jelent meg.⁴³ Ebben rövid vezérfonalat, utasításokat kívánt adni a boncolást végző orvosok munkájának megkönnyítésére és egységesítésére.⁴⁴

A kolozsvári törvényszéki orvostani tanszéknek 1883–1892 között Belky János volt a ny. r. tanára, akit jó barátság fűzött Genersich Antalhoz. Belkyt – mint már említettük – kinevezése előtt és korai halála után is huzamosabb ideig az alapos törvényszéki orvostani ismeretekkel is rendelkező Genersich helyettesítette. Belky megkezdte a még 1880-ban megjelent *Törvényszéki orvostan alapvonalai* című könyvét bővített újrakiadásra előkészíteni. Sajnos munkáját korai halála miatt nem tudta befejezni. Genersich vállalta a könyv befejezését, és megírta annak két utolsó

39 SOML GA iratai. 200. doboz, III. tétel.

40 Czakó Kálmán: *Boncolati eljárás törvényszéki és kórtani esetekben*. Genersich Antal egyet. tanár utasítása nyomán. (8.r. VIII. és 64. l.) Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat. Bp. 1874. – Megjegyezni kívánjuk, hogy a nyomtatott forrásmunkákban Czakó gyakorlati jegyzetének címében a „kórtani” kifejezés szerepel, azonban Genersich saját kezűleg írt, munkatársai dolgozatainak jegyzékében e munka címében a „kórházi” kifejezést használja. SOTE Levéltár. *Genersich Antal iratai*. Fond 303, 1. doboz.

41 Kapronczay Károly: *Genersich Antal 1842–1918*. Orv. Hetilap CXIII(1972). 8. szám. 460–463.

42 Buday Kálmán: *Genersich Antal r. tag emlékezete*. = *Az MTA elhunyt tagjai fölött tartott Emlékbeszéd*. Bp. XIX(1925). 5. 1–34. Írta és felolvasta 1925. május 25-én tartott öszes gyűlésén.

43 E munkát dolgozatunk összeállításáig nem találtuk meg sem a kolozsvári egyetemi könyvtárban, sem az OSZK-ban. Petrik Géza *Magyar Könyvészet* c. munkája említi. Bp. 1908. I. kötet 1886–1900. 248.

44 Entz Béla: *i. m.* 31.

fejezetét. Így sor kerülhetett e 736 oldal terjedelmű tankönyv kiadására.⁴⁵ Ehhez felhasználta saját gazdag tapasztalatait és megfigyeléseit. A leírások olyan kimerítők és pontosak, hogy ma is helytállóak.

Itt kívánjuk megjegyezni, hogy Belky János tanár az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME, Egylet, Egyesület) keretében is gazdag és eredményes munkát fejtett ki. Az Orvos–Természettudományi Szakosztálynak 1884-től választmányi tagja, majd titkára (1889), később 1890-től elnöke is volt, és szerkesztette az Orvos- és Természettudományi Értesítő XIII–XVI. évfolyamait. Kolozsváron hunyt el, a Házsongárdi temető lutheránus részében, Genersich sírja közelében alussza örök álmát.

Mint az előbbiekből kiderül, Genersich önállóan nem írt szakkönyvet, tankönyvet, egyetemi jegyzetet, egyrészt, mert sokoldalú elfoglaltsága miatt erre nem volt ideje, másrészt pedig ezzel kapcsolatban véleménye az volt, amit sajátos humorérzékevel többször is kinyilvánított, hogy „a tanár tanítson, ne írjon olyan könyvet, amelyet senki sem olvas el”.⁴⁶ Ennek ellenére adatokat gyűjtve e tanulmányunkhoz, az Országos Széchényi Könyvtárban találtunk egy kézírással készült könyvatos kórbonctani egyetemi jegyzetet, amit Papp Gábor kolozsvári orvostanhallgató állított össze. Ez egy 560 oldalas, egyenletes, jól olvasható, 66 szép rajzot tartalmazó, félbőr kötésű munka, ami Genersich tanárnak gyorsírással rögzített előadásait tartalmazza, általa átnézett tisztázati formában. A fedőlap szövege szerint első kötetként az 1888–89. tanévi előadások anyagát öleli fel.⁴⁷ Hogy elkészült-e a második kötet, nem tudtuk kideríteni.

Genersich mint jó oktató, nevelő meg tudta győzni hallgatóit, munkatársait, sőt esetenként az elhunytak hozzátartozóit is tantárgyának, a kórbonctannak jelentőségéről, gyakorlati hasznáról. Nevezetesen arról, hogy a kórbonctan a diagnosztikai és terápiai tevékenység végső fokmérője, azt is mondhatnánk, hogy a medicina próbaköve. Genersich e felfogásának, törekvésének, illetve utóda, Buday Kálmán (1863–1937) hasonló nézeteinek köszönhető, hogy sikerült meggyőzniük a kormányzatot a prospektúrák, a kórházi kórbonctani osztályok létesítésének szükségességéről, ami a budapesti, majd a nagyobb vidéki kórházakban is fokozatosan megvalósult.

45 *A holttesten észlelhető jelenségek* (V. fejezet, 633–689). *Személyazonosság* (VI. fejezet, 690–720). = Belky János: *Törvényszéki orvostan*. Kézikönyv törvényszéki bírák, valamint jog- és orvostudományi karok hallgatói számára. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Bp. 1895.

46 Entz Béla: *Szepesszombati Genersich Antal dr. ny. egyetemi tanár emlékezete*. *Gyógyászat* LVIII(1918). 28. szám. 340–342. = *Genersich Antal Emlékkönyv*. 40–42.

47 *Kórbonctan*. Összeállította és kiad. Papp Gábor. Kvár 1888–1889. 21 cm, helyrajzi száma OSZK 26106/1.

Oktatói és nevelői munkájának elismerésül Genersich Antalt az 1876/77-es tanévben az Orvosi Kar dékánjává, ezt követően 1877/78-ban az egyetem rektorává,⁴⁸ illetve 1878/79-ben prorektorra választották meg. A prodékáni tisztséget is többször betöltötte, így az 1872/73, az 1879/80, 1883/84. és az 1889/90. tanévben.⁴⁹ Rektori minőségében a tanévnyitó alkalmával az egyetemi közgyűlés előtt tartott Programbeszédében felvette és részletesen ki is fejtette többek között a tanítás és a tanulás szabadságával kapcsolatos nézeteit, a tanszabadság kérdését.⁵⁰ Körvonalazta mind a tanárnak, mind a hallgatónak kötelességeit és jogait, ugyanakkor határozottan fellépett a tanszabadság helytelen értelmezéséből adódó káros túlkapasok ellen. Több olyan megállapítást is tett, ami korát meghaladva ma is időszzerű. Kötelességének tartotta „az egyetemi élet szabadságát védeni, de egyszersmind az avval való visszaélést megakadályozni, a rend felett őrködni, a fennálló szabályok és törvények megtartására ügyelni és azoknak minden irányban érvényt szerezni”. A rektori tisztség letelével megtartotta a szokványos leköszönőbeszédet. Beszámolt a rektorságának ideje alatt elért eredményekről és hiányosságokról. Megállapította, hogy az egyetem, pontosabban a kórházak, az intézetek, ezek felszereltsége, az új tanszékek, az építkezések nem fejlődtek a várt mértékben. Ennek ellenére úgy vélte, hogy „az adott erővel, az adott téren intenzív szellemi gazdálkodást folytattunk”. A továbbiakban ismertette a személyi állományban beállt változásokat, a tanrendek korszerűsítését, a hallgatók és az abszolvensek számát karonként, az ösztöndíjak és tandíjak kérdését, a tanszékek és intézetek taneszközökkel való felszereltségét, valamint az intézetek tudományos tevékenységét, és végül beszámolt a költségvetés teljesítéséről.⁵¹

Genersich nemcsak az emberi és állati patológia, valamint a törvényszéki orvostan kérdéseivel foglalkozott, hanem társadalmi és felsőoktatásügyi problémákkal is. Így az orvosképzés szempontjából fontosnak tartjuk megemlíteni a *Lehetnek-e nők orvosok?* című írását. Felsorolta az ellene és mellette szóló érveket, leszögezte, hogy a nők minden tulajdonsággal ren-

48 Az 1877. május 22-én tartott választmányi ülésen választják meg, amit folyó év június 9-én az 16461. sz. leirattal Groisz Gusztáv rektor megerősített, SOML GA *iratai*. 200. doboz, III. tétel – A kolozsvári m. kir. Tudományegyetem Almanachja az 1876/77, 1877/78-as tanévre.

49 A kolozsvári m. kir. Tudományegyetem Almanachja az 1872/73, 1878/79, 1879/80, 1883/84, 1888/89. évekre.

50 Genersich Antal: *Programbeszéd, mellyel az 1877/8. tanévet megnyitotta*. Kolozsvári egyetemi beszédek 1872–77. 47–78; II. beszéd, Kvár 1877.

51 Uo. Kvár 1878. 3–40.

delkeznek, sőt az orvosi gyakorlat egyes területein a férfiakénál még előnyösebbekkel is ahhoz, hogy helyüket orvosként megállják.⁵²

Genersich a kolozsvári tudományegyetemen folyó orvostudományi képzés fellendítése és korszerűsítése terén nemcsak a kórbonctani intézet mintaszereű megszervezésében játszott meghatározó szerepet, hanem több neves tanár meghívására is jelentősen hozzájárult. Így például az ő javaslatára hívták meg Hőgyes Endrét, majd a Géber Ede, Purjesz Zsigmond, Szabó Dénes, Belky János, Kenyeres Balázs, Lechner Károly és mások kinevezését előkészítő bizottság munkájában is a kezdeményezők között volt.

Genersich kolozsvári oktatói tevékenységének érdemeit az alábbiakban összegezzük: Több száz leendő orvos figyelmét sikerült felhívnia a kórbonctan jelentőségére az orvostudomány fejlődésében és elvitathatatlan hasznára a gyakorló orvos számára. Rámutatott arra, hogy e diszciplína nyújtotta lehetőségek kihasználásához új módszereket, eljárásokat, eszközöket kell bevezetni, be kell hatolni a kórfolyamatok mélységébe, meg kell keresni azok okát. E nézeteit nemcsak oktatta, hanem a gyakorlatban is alkalmazta: külön kórszövettani gyakorlatokat tartott, szorgalmazta a mikroszkópos vizsgálatok alkalmazását, bakteriológiai, parazitológiai laboratóriumot működtetett az általa alapított intézetben. Mindezekkel új, korszerű szemléletet vezetett be a magyar orvostudományba, amivel maradandó érdemeket szerzett. Az 1895/96-os tanév II. félévében már Buday Kálmán helyettes igazgatóként vette át a kórbonctani intézetet és az oktató tevékenységet.

Kolozsváron végzett tudományos tevékenysége

Genersich Antal sokoldalú kutatómunkájának eredményeit csak vázlatosan mutatjuk be, mivel erről már többen is kimerítően írtak.^{53,54,55}

Már ösztöndíjasként, külföldi tanulmányútja alkalmával Würzburgban, Recklinghausen intézetében született egyik legjelentősebb és maradandó tudományos megállapítása: a sokszoros idegdaganat kóroktanában kimutatta az öröklékenység szerepét, és tisztázta a multiplex neurofibromák

52 Genersich Antal: *Lehetnek-e nők orvosok?* Különlenyomat, Kolozsvár, nyomtatott K. Papp Miklós örökösénél 1880. 1–15. Magyar Polgár 1880. – cikkét Hugonnay Vilma orvosnő védelmében írta. Különben ez a kérdés azért is foglalkoztatta, mert leányai közül hármat orvosnak szánt, sajnos csak Margit lett orvos, Evelin és Gabriella orvostanhallgató korukban elhunytak. Evelin Zürichben tanult, mert Pesten az időben nőket nem vettek fel az orvosi egyetemre.

53 Buday Kálmán: *i. m.* 1925. 1–34.

54 Entz Béla: *i. m.* 1940–41, 22–41.

55 Szende Béla: *i. m.* 1991–1992, 233–236. – Uő: *Dr. Genersich Antal orvos, a kórboncnok. = Genersich Antal Emlékkönyv.* 18–19.

hisztogenezisét. Ugyancsak külföldi útján foglalkozott a szaruhártya nedvcsatornáival, a vázizmok inai és bőnyéi nyirokfelvételeivel. Eredményeit magyarországi (Orvosi Hetilap) és német nyelvű lapokban közölte.

Első Kolozsváron közölt munkája az EME kiadásában jelent meg. Ebben a Kolozsvár–Székelykocsárd vasútvonal építésének munkakörülményeivel és a munkásoknál előforduló megbetegedésekkel foglalkozott. Ez a terjedelmes dolgozat, bár *Jelentés* címmel és formában került közlésre, igen fontos közegészségügyi, munkaegészségügyi, járványtani vonatkozású, tudományos értékű megállapításokat tartalmaz.⁵⁶

Ezt követően érdeklődése igen változatos tárgyú problémák felé irányult, melyek átfogták a kórbonctan egész területét. Főleg kazuisztikai jellegű tudományos munkákat mutatott be és közölt a Kolozsvári Orvos–Természettudományi Társulat Értesítőjében, majd az EME-vel közösen kiadott Értesítőben, az Orvosi Hetilapban és más, főleg német nyelvű szaklapokban. Foglalkozott a Pacini-testekkel, a torzszülöttekkel, a leukémiával, az amyloid-elfajulás kórtanával, a tuberculosissal, a syphilisszel, az actinomycosissal, a kóros kövek megjelenésével és keménységével, a trichinosis előfordulásával és kórtanával, a szív és az arteriák alkohol hatására fellépő elváltozásaival, a gennykeltő baktériumok okozta mikroscopos embóliák keletkezésével sepsis esetén, az atherosclerosissal, peritonitisszal, a tüdőembóliával és más kórformákkal.

Érdemesnek tartjuk megemlíteni és felhívni a figyelmet arra a kevésbé ismert tényre, hogy Genersicht az enterocolitis necrotisans első leírójaként napjainkban is idézik. Ezt a dolgozatát 1891-ben az Orvos–Természettudományi Értesítőben, majd a Virchows Archiv hasábjain közölte. G. H. Fetterman, a pittsburghi gyermekklinika orvosa 1971-ben a Pediatrics folyóiratban, illetve E. Scheidig a 2004-ben írt doktori tézisében szintén Genersichnek erre a Virchows Archivban megjelent cikkére hivatkozik mint e kórforma első közlésére.⁵⁷

A felsoroltakon kívül kiemeljük azt a maradandó értékű megállapítást, amit patomorfológiai vizsgálatok alapján tett a *Mycobacterium tuberculosis* és *M. bovis* fajok különbözőségére, illetve a human és bovin

56 Genersich Antal: *Jelentés a kolozsvár–kocsárdi vasútvonal építésekor a munkásoknál előfordult megbetegedésekről*. Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvei. Új folyam, II. szám, 25–61. Kvár 1875. – Bugyi Balázs: *Genersich Antal vasútépítés orvosakénti tevékenységéről*. Orv. Hetilap CXXIV(1983). 30. szám, 1825–1826.

57 Genersich A.: *Bauchfellenentzündung beim Neugeborenen in Folge von Perforation des Ileums*. V. Arch. Path. Anat. 1891, 126, 485–487. – George H. Fetterman: *Neonatal necrotizing enterocolitis – old pit – fall new problem?* Pediatrics 1971, vol. 48, 3, 345–348. – E. Scheidig: *Nekrotisierende Enterokolitis – Retrospektive Vergleichstudie zur konservativen und operativen Therapie in den Jahren 1995-2000*. Dissertation zum Erwerb des Doktorgrades der Medizin. München 2004. 9.

tuberkulózis elkülönítésére vonatkozóan, rámutatva arra, hogy az emberi tuberculosis és a gyöngykór nem azonos megbetegedések.⁵⁸ Bár Koch nem tulajdonított jelentőséget e megfigyeléseinek, később elismerte e tényt anélkül, hogy Genersich nevét említette volna.

Genersich jó ismerője volt az állat-, illetve az állati eredetű betegségeknek. Az antropozoonosisokkal nemcsak mint kórboncnok, hanem mint gyakorló orvos is foglalkozott. Ő volt az első, aki Magyarországon leírta az actinomycosist (sugárgomba betegséget) egy szarvasmarhánál észlelt eset kapcsán. A kolozsvári vágóhídon a városi főorvos-helyettes megtiltotta egy olyan ökör húsának kiárusítását, melynek állkapcsán terjedelmes daganat volt. Határozata miatt felülvizsgálatot kértek. A felülvizsgáló bizottságnak Genersich is tagja volt, aki megállapította, hogy a beteg állat felső állcsontjára lokalizálódott daganat actinomycosis. Ez figyelemre méltó teljesítmény volt, hiszen világviszonylatban is alig néhány évvel azelőtt írták le a sugárgomba betegséget (O. von Bollinger 1877, ökörnél; J.A. Israel 1878, 1885, embernél). A felülvizsgáló bizottság a hús kiárusításának letiltásával egyetértett. Ennek ellenére a városi tanács mégis engedélyezte, arra hivatkozva, hogy más országokban sem tiltják az ilyen beteg állattól származó hús kiárusítását. Az EME Orvos–Természettudományi Szakosztályának 1885. márciusi szakülésén Genersich beszámolt a fenti esetről, majd még az évben az Értesítőben és az Orvosi Hetilapban is megjelent erről írt dolgozata.⁵⁹ A szakosztály tagjai a Genersich által bemutatott esetet fontosnak és közérdekűnek találták, mivel úgy vélték, hogy az emberi actinomycosis a beteg állatoktól származik. Ezért Bókai Árpád (1856–1919), az általános kór- és gyógytan, valamint gyógyszer-tanszékének ny. r. tanára javasolta, hogy felíratot intézzenek a belügyminiszterhez. A felterjesztést Genersich és Bókai fogalmazta meg, és megvitatása a június 26-án tartott szakülés egyetlen tárgyát képezte. A felírat teljes terjedelmében megjelent az Értesítőben.⁶⁰ Mai ismereteink szerint a beteg állat csak ritkán képezi az emberi fertőzés forrását, az utóbbi évtizedekben tisztázódott annak endogén eredete.

Genersichnek Kolozsvárt egyik kedvenc kutatási témája a trichinosis volt. Hangsúlyozni kívánjuk azonban, hogy az első magyarországi esetet már 1867-ben észlelte egy harminchat éves, arzénrel elkövetett öngyilkosságban elhunyt nőnél, majd azt 1868-ban az Orvosi Hetilapban (23, 24. szám) közzé is tette. Kolozsváron továbbra is foglalkozott e kérdéssel, ahol

58 Genersich A.: *Über das Verhältnis der Perlsucht zur Tuberkulose*. Verhandl. des X. Intern. Med. Congresses in Berlin 1890. Band II. Abt. 3, 220. – Szende Béla: *i.m.* 1991–1992, 233–236.

59 Genersich A.: *A sugárgomba betegségről*. Értesítő az EME Orvos–Természettudományi Szakosztályából. 1885. X. évf. I. Orvosi szak, III. füzet, 235–254. – Orvosi Hetilap XXIX(1885). 33. szám, 925–931, 34. szám, 953–959.

60 Genersich A.–Bókai Á.: *Felterjesztés az EME orvosi szakosztály üléséből*. Értesítő X(1885). VII. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 273–276. (1896-tól Bókai nevét Bókaynak írta.)

egy gyógyult trichinosis-esetet ismertetett. Ez volt Erdélyben a trichinosis első leírása. G. K. hatvanöt éves kőműves tüdő-tuberkulózisban hunyt el. Boncolásakor az izomszövetben nagyszámú letokolódott trichinellát talált. A trichinellás szövetekkel különböző állatfajoknál etetési kísérleteket végzett (kutya, házinyúl, réce), és megállapította, hogy azok fogékonysága fajonként változó, feltételezte, hogy ennek oka a bélbennék savassága lehet. Ezzel kapcsolatos eredményeit 1891-ben az EME Értesítőben, az Orvosi Hetilapban és a Pester Medizinisch-Chirurgische Presse hasábjain is közölte.⁶¹ Ez irányú további kísérletei során különböző állatfajoknál a gyomor, a vékony- és a vastagbél „vegyszeri hatását” vizsgálta, illetve párhuzamosan 183 patkánynál a *Trichinella spiralis* előfordulását is. Eredményei alapján igazolva látta azt a feltevését, hogy a vékonybél „savanyú” volta gátolja a trichinellák megtelepedését. Bizonyította továbbá, hogy a trichinella patkányokban előfordulhat, aminek gyakorisága széles határok között (0–24%) ingadozhat. Rámutatott arra is, hogy a sertések mind az élő, mind az elhullt patkányokat megeszik, így kialakulhat a fertőzési lánc: patkány – sertés – ember. Ezen eredményeit szakülésein bemutatva és közölte az Értesítőben.⁶² Az 1891. szeptember 18-án tartott orvosi szakülésein a résztvevők Genersich indítványára elhatározták, hogy a trichinellosis megelőzése érdekében felterjesztést intéznek a belügy- és földművelésügyi miniszterhez, és ugyanakkor az Értesítőben megjelent dolgozatnak egy-egy példányát elküldték.⁶³ A trichinosis-sal kapcsolatos, évekig tartó eredményes kutatásaiért Genersichet a parazitológia egyik magyar úttörőjének tartjuk.

A Társulaton és az Egyesületen kívül a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Erdélyben tartott vándorgyűlésein is előadással vett részt. Így 1875-ben Előpatakon a Pacini-testekről értekezett, 1890-ben Nagyváradon a tetemvizsgálatról számolt be. 1892-ben Brassóban Az orvosi tudomány haladása címmel ő tartotta az orvosi szakcsoporthoz megnyitót előadását, majd a kóros kövek keménységéről olvasott fel dolgozatot. Az ott bemutatott dolgozatai a vándorgyűlések munkálatait bemutató kötetekben jelentek meg.⁶⁴ Tudományos dolgozatain kívül több esetben idegen nyelvű

61 Genersich A.: *Gyógyult trichinosis esete*. Értesítő az EME Orvos–Természet tudományi Szakosztályából XVI(1891). I. Orvosi szak, III. füzet. 241–252. – Orvosi Hetilap 1891. 33. szám. – Pester Medizinisch-Chirurgische Presse XXVII(1891). 37. szám, 873–877; 38. szám, 897–901.

62 Értesítő az EME Orvos–Természet tudományi szaküléseiről XVI(1891). I. Orvosi szak, III. füzet. 265–286.

63 Értesítő az EME Orvos–Természet tudományi Szakosztályából XVI(1891). I. Orvosi szak, III. füzet. 288–289.

64 A magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseinek munkálatai. XVIII. nagygyűlés, Előpatak 1875. 104–117; XXV. vándorgyűlés, Nagyvárad 1890. 35, 116–119; XXVI. vándorgyűlés, Brassó 1892. 97–107, 140–168.

szakkönyvek ismertetését közölte az Erdélyi Múzeum hasábjain. Például az 1876–77. évben négy német nyelvű könyvet ismertetett.⁶⁵

Genersich dolgozatainak jegyzékét áttekintve kiderül, hogy legjelentősebb tudományos eredményeit kolozsvári évei alatt érte el.

Tudományszervező tevékenysége

Úgy véljük, hogy ez a tanulmány, rendeltetésének megfelelően, Genersich Antalnak főleg a tudományszervező tevékenységét kell hogy kiemelje, mivel az EME Orvos–Természettudományi Szakosztályának keretében az ilyen jellegű feladatok megoldásával járult hozzá Kolozsváron az orvostudományi tevékenység fellendítéséhez. Ezért ebben a fejezetben részletesebben kitérünk e vonatkozásokra.

Az előző fejezetből kiderült, hogy Genersich fáradhatatlanul kutatott, főleg a gyakorlati vonatkozású kérdések tisztázására törekedett, és arra, hogy eredményeit ismertesse, mivel azt vallotta, hogy a tudomány nem öncélú. Már külföldi tanulmányútja során is közölt jelentős német- és magyarországi lapokban, majd Kolozsvárra kerülve ott is kereste a közlési lehetőségeket. Mivel az 1872-ben megalakult tudományegyetemen még hiányoztak a tantestület tudományos kutatási eredményeinek bemutatására és közlésére szolgáló lehetőségek, a már 1859-ben megalapított EME-hez fordult első terjedelmesebb kolozsvári tudományos munkájának közlése végett. Így a Kolozsvár–Székelykocsárd vasútvonal építkezése során fellépő egészségügyi problémákról szóló tanulmányát, mint már említettük, 1875-ben az EME Évkönyve közölte. Arra vonatkozóan, hogy a Múzeum-Egyesületnek mikor lett tagja, az általunk átnézett forrásmunkákban sokáig nem kaptunk adatot. Végül a Semmelweis Orvostörténeti Levéltárban találtunk egy iratot, ami ezt a kérdést tisztázta. Eszerint: „Az Erdélyi Múzeum-Egylet alolírt képviselői által Nagyságos Genersich Antal tudor és tanár urat, ki az egyletnek öt évig évenként 5 Ft részvényt adott, az egyleti szabályok 15-ik cikke értelmében az egylet részvényes tagjaként ismeri el, és kijelenti, hogy őt az egyleti szabályokban meghatározott mindazon jogok és javalmak illetik, melyek az illetén tagsággal összekötve vannak. Kelt Kolozsvárott, június hónap 17. napján, 1876. évben. Gr. Esterházy Kálmán egyll. elnök, Finály Henrik egyll. titkár.”⁶⁶ Fentiekből tehát

65 Rohde: *Ein Beitrag zur Casuistik multipler Echinocoecen*; Schulz, R.: *Das Endothelcarcinom*; Lüttich: *Zwei praktisch wichtige Gefässanomalien*; Neelsen, Fr.: *Über eine eigenthümliche Entartung der Gehirncapillaren*. Erdélyi Múzeum III(1876). 159–162, IV(1877). 5–10, 10–13, 99–101.

66 SOML GA iratai. 200. doboz, III. tétel: díszkeretes oklevél.

arra lehet következtetni, hogy 1871-től tagja volt az Egyletnek. A Hőgyes Endre által 1876-ban alapított Orvos–Természettudományi Társulatba való belépése után is megtartotta az egyleti részvényesi minőségét, továbbra is hozzájárulva annak megerősítéséhez. Ugyancsak a levéltárban találtunk egy 30/1881. sz. március 31-én kelt, Finály Henrik által aláírt okiratot, amely értesíti Genersichet, hogy a március 24-én tartott egyesületi közgyűlés három évre választmányi tagsággal tisztelte meg. Majd egy 40/1890. számú, szintén Finály Henrik által aláírt okirat szerint az április 26-án tartott közgyűlés három évre visszaválasztotta az Egyesület igazgató-választmányába.⁶⁷ Szükségesnek véljük a fentieket kiemelni, mivel az általunk átnézett többi forrásmunkában e tisztségére nem találtunk utalást. Választmányi tagként részt vett Berde Áronnal és Sárkány Ferencsel a „természeti gyűjtemények” állapotának megvizsgálására kiküldött bizottságban. Észrevételeikről a közgyűlés előtt beszámoltak, és értékes javaslatokat tettek az észlelt hiányosságok felszámolására.⁶⁸

Sajnos az EME kezdeti lendületes működése a kiegyezést követő viszonylagos szabadság éveiben sokat veszített hatékonyságából, tevékenysége csaknem holtpontra jutott. Az egyetem létrejötte (1872) jelentősen befolyásolta az EME további sorsát. A két intézmény kapcsolata nem volt mindig felhőtlen. Így például 1875-ben a kolozsvári tudományegyetem (mely 1881-ben felvette a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem nevet) meghívta Hőgyes Endrét a kór- és gyógyszer-tani tanszékre nyilvános rendes tanárnak. Ezekben az években az Egyesület Természettudományi Szakosztályának működése, mint említettük, éppen hullámvölgyben volt. Ez készthette Hőgyest arra, hogy létrehozza az EME-től független Kolozsvári Orvos–Természettudományi Társulatot (a továbbiakban Társulat), Orvos- és Természettudományi Szakosztállyal. Ennek alakuló közgyűlését százhusz taggal 1876. január 8-án tartották meg. Elnöknek Abt Antalt, titkárnak Hőgyes Endrét választották. Az Orvosi Szakosztály elnöke Genersich Antal, míg a Természettudományi Szakosztályé Entz Géza egyetemi tanár lett.⁶⁹ Genersich szakosztályi elnökké választása korántsem volt véletlen. Ekkor már nyilvános rendes egyetemi tanár, elismert kutató és neves kórboncnok volt, ugyanakkor négy külföldön és mintegy tíz, az Orvosi Hetilapban megjelent dolgozat szerepelt a közleményei jegyzékén. Nagy feltűnést keltett és köztiszteletet ébresztett az EME által közzölt terjedelmes tanulmánya is a Kolozsvár–Kocsárd vasútvonal építőinek egészségügyi viszonyairól.

67 SOML GA iratai. 200. doboz, V. tétel.

68 Erdélyi Múzeum IX(1882). 5–6. szám. 1882. április 17-i közgyűlési jegyzőkönyv.

69 Péter Mihály – Péter H. Mária: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztályának százéves tevékenysége (1906–2006)*. Kvár 2006. 10–14.

Az EME vezetői nem nagy örömmel fogadták a Társulat létrejöttét, mivel az egyetemi tanárok az oktatási és kutatási feladataikat tekintették elsődlegesnek a múzeumiak hátrányára, az EME hasonló szakosztályáról pedig tudomást sem vettek. Különbösen is mindenki az egyetemtől várta az EME munkájának fellendülését. Ehelyett Kelemen Lajos szerint „1876-ban éppen olyan körökből alakult Kolozsvárt külön orvos–természettudományi társulat, amelynek munkásságát a Múzeum-Egyesület a maga körében szeretne volna érvényesíteni”.⁷⁰ Erdélyi Pál főtitkár így fűzi tovább e gondolatot: „Az új emberek még tagokul is csak kivételesen jelentkeztek.”⁷¹ Így érthető Finály Henriknek, az EME akkori főtitkárának elmarasztaló viszonyulása Hógyes társulatalapító kezdeményezéséhez. A Társulat és az Egyesület közti „ellentétekről” az Erdélyi Múzeum hasábjain 1876-ban *Kolozsvári orvos–természettudományi társulat* címmel, majd 1878-ban *A közgyűlés után* címmel megjelent cikkek közölnek részleteket.⁷²

Az újonnan alapított Társulat szaküléseinek anyagát *Értesítő* címmel 1876-tal kezdődően a helyi Magyar Polgár című napilap különnyomataként adta ki. Egy év múlva már felvetődik az önálló folyóirat igénye. Ezt azonban a Társulat nem tudta anyagilag vállalni. A legelőnyösebb és leghelyénvalóbb megoldásnak egy, az EME-vel közös folyóirat kiadása látszott. Ezért a Társulat egy bizottságot hozott létre (Abt Antal elnök, Hógyes Endre titkár, Genersich Antal, az Orvosi Szakosztály elnöke, Entz Géza, a Természettudományi Szakosztály elnöke és Koch Antal választmányi tag), melyet azzal a feladattal bíztak meg, hogy lépjen érintkezésbe az EME-vel egy közös folyóirat beindítása érdekében. A bizottság javaslatát 1877. június 3-án írásba foglalta, és közölte az EME választmányával. Utóbbi még abban a hónapban (1877. június 23.) megtárgyalta a Társulat indítványát, de a tárgy fontosságánál fogva nem döntött, hanem szintén bizottságot küldött ki, hogy a Társulattal egyeztessék a részleteket. A tanácskozások eredményeképpen az EME igazgató-választmánya 1878. február 16-án lényegében a következő határozatot hozta:

1) Az EME felújítja és újjászervezi a két szakosztályát: a Történelem-, Nyelv- és Bölcsészettudományi, valamint a Természettudományi Szakosztályát.

2) Pénzt bocsát szakosztályainak rendelkezésére, hogy tudományos tevékenységükről beszámolhassanak; az összeggel a szakosztály teljesen függetlenül és önállóan rendelkezhet. Ezért viszont ingyen példányt kér a tagok számára és a csereviszony fenntartására.

70 Kelemen Lajos: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület múltja és jelenje*. Kvár 1909. 15–18.

71 *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félszázados ünnepére 1859–1909*. Szerk. Erdélyi Pál. Kvár 1909–1942. 57–66.

72 *Kolozsvári orvos–természettudományi társulat*. Erdélyi Múzeum III (1876). 1. szám. 1–4; *A közgyűlés után*. Erdélyi Múzeum V(1878). 4. szám. 49–54.

3) Felhatalmazza a saját Természettudományi Szakosztályát, hogy amennyiben jónak látja, szövetkezzen a Társulattal egy közös kiadvány megjelentetésére, melyen legyen világosan feltüntetve, hogy az EME Természettudományi Szakosztálya társkiadó.

Az EME 1878. március 21-én tartott közgyűlésén elfogadta a Társulat feltételeit, és már április 6-án megkezdte a szakosztályok újjászervezését, 1878. június 22-én pedig megtartották a Természettudományi Szakosztály újjáalakuló közgyűlését. Elnöknek Abt Antalt, jegyzőnek Hőgyes Endrét, tehát a Társulat elnökét és titkárát választották meg, hogy a közös feladatokra a két testület vezetése egységes legyen. A közös folyóirat 1879-cel kezdődően a kívánalmaknak megfelelően meg is jelent. Szerkesztője Hőgyes Endre lett. Ez a részleges egyesülés új lendületet adott az EME munkájának. Az eredetileg múzeumot fenntartó Egyesületet az egyetemmel, majd a Társulattal létesített kapcsolata a tudományos társasággá való fejlődés irányába mozdította el.

Közben a két szervezet (az Egyesület és a Társulat) teljes egyesítésének gondolata érlelődött (1879. januári közgyűlés). Mivel a vezetőség közös, a tagok nagyrészt mindkét szervezetben ugyanazok voltak, már csak a megfelelő alapszabályok tervezetét kellett kidolgozni. Ennek elvégzésére egy vegyes bizottságot hoztak létre, amely a rábízott munkával időben elkészült. A bizottságnak Genersich Antal meghatározó tagja volt.⁷³ Így 1883. április 1-jén elsőként az Orvos–Természettudományi Társulat fogadta el az új alapszabályokat, miszerint a Társulat egyesül az EME Orvos–Természettudományi Szakosztályával. Ugyanezen a társulati közgyűlésen a budapesti egyetemre való meghívása miatt Hőgyes Endre lemondott a Társulat elnökségéről és helyette Genersich Antalt választották meg, az Orvosi Szakosztály új elnöke pedig Klug Nándor lett. Genersich a Társulat elnöki tisztségét 1884-ig, az EME Orvos–Természettudományi Szakosztályának megalakulásáig töltötte be.⁷⁴

Az EME közgyűlése már április 5-én elfogadta az új alapszabályokat. A Kolozsvári Orvos–Természettudományi Társulat 1884. április 27-én tartott IX. közgyűlésének jegyzőkönyvéből az alábbiakat emeljük ki: Genersich Antal, a Társulat elnöke felvázolja az EME Természettudományi Szakosztálya és a Társulat egyesülésének évekig tartó előkészületeit. A titkár beszámol a Társulat eddigi tevékenységéről. Felolvasták az EME folyó hó 5-én kelt átiratát, melyben „Társulatunkkal tudatja, hogy az

73 *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félévszázados ünnepére 1859–1909.* 58–63. – *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület háromnegyedszázados tudományos működése 1859–1934.* Szerk. György Lajos. Cluj-Kvár 1937. 89–99. – Péter Mihály – Péter H. Mária: *i.m.* 10–14.

74 *Jegyzőkönyv a kolozsvári Orvos-természettudományi társulat 1883. ápr. 1-jén tartott közgyűléséről.* Orvos–Természettudományi Értesítő VIII. évf. V(1883). I. Orvosi Szak, 51–58.

EME alapszabályainak módosítása megnyerte a miniszteri jóváhagyást, érvényessé vált, minek következtében semmi sem áll többé útjába az új szakosztály szervezkedésének. A Múzeum-Egyletnek átírtára tudomásul vétetik.” A továbbiakban Genersich mint elnök felszólította a közgyűlés tagjait, hogy akik az EME Orvos–Természettudományi Szakosztályába való beolvadást elfogadják, azt „felállással jelezzék”. „A közgyűlés összes tagjai felállván, Elnök egyhangúlag hozott határozatként kimondja: A kolozsvári Orvos–Természettudományi Társulat közgyűlése határozza, hogy a társulatot megszünteti s összes tagjaival az Erdélyi Múzeum-Egylet Orvos–Természettudományi Szakosztályába lép.” A határozat kimondása után Genersich beszédet intézett a közgyűléshez, hangsúlyozva, hogy a Társulat nyolc éven át eredményesen működött, „s midőn most megszűnik, illetőleg különállását feladja, erre a lépésre nem szorította sem tagjainak, munkásainak lankadása, sem belviszály, sem anyagi romlás, hanem egyedül azon indokolt meggyőződés, hogy egy bő természettudományi anyaggal és nagy vagyonnal bíró, régibb, különben hasonló célzatú egylettel való egyesülés társulatunk céljainak elérésére az eszközöket nyújtja, s a szabad tudományos működés biztosítékát minden időre megadja”. Közönetet mondott a tagoknak, a tisztikarnak, a támogatóknak, a Múzeum választmányának, „kik érdekeinket minden időben a legnagyobb előzékenységgel istápolták, s jelenleg testvéri szeretettel befogadnak”. A fenti szavakból is kiderül, hogy Genersichnek milyen fontos szerepe volt a két tudományos testület egyesítésében. Ezt követően a Társulat tisztikara és választmánya lemondott. Az elnök felszólította a közgyűlést, hogy nevezzen ki bizottságot, amely az EME Orvos–Természettudományi Szakosztálya megalakulásáig az ügyeket vigye. Bókai javaslatára a tisztikart bízták meg e feladattal.

Az EME új Orvos–Természettudományi Szakosztálya 1884. május 11-én tartotta alakuló közgyűlését harminchárom tag jelenlétében. A Szakosztály elnöke Entz Géza, titkára pedig Klug Nándor, az MTA tagjai lettek. Továbbá megválasztották ennek keretében az orvosi és természettudományi alszakok tisztikarát is. Az orvosi alszak elnöke Genersich Antal, a Társulat utolsó elnöke, jegyzője Bókai Árpád, míg a választmány tagjai Nagy József, Purjesz Zsigmond és Belky János lettek; a természettudományi alszak elnöke Koch Antal, jegyzője Parádi Kálmán, a választmány tagjai Abt Antal, Gamauf Vilmos és Daday Jenő.⁷⁵ (Közben 1883. október 19-

75 *A kolozsvári Orvos-természettudományi Társulat 1884. április 27-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyve; Az Erdélyi Múzeum-Egylet Orvos-természettudományi szakosztálya 1884. évi május hó 11-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.* Orvos-Természettudományi Értesítő az EME Orvos–természettudományi szakosztályából. IX. évf. VI(1884). I. Orvosi szak, I. füzet. 174–183.

én megalakult a Történelem-, Nyelv- és Bölcsészettudományi Szakosztály is, melynek elnöke Hóman Ottó, titkára Schilling Lajos lett.)

Az EME Orvos–Természettudományi Szakosztálya első közgyűlését 1885. március 29-én tartotta, melyen az elnök felvetette azt a kérdést, hogy eredményes volt-e az egyesülés. Megállapította, hogy bár az eltelt idő túl kevés ahhoz, hogy határozott választ lehessen adni, de kétségtelen, hogy a Szakosztály a Múzeum-Egyesülettől minden anyagi támogatást megkapott, és így eredeti feladatát a haza ezen részében az orvos–természettudományok fejlesztése és terjesztése érdekében egyesült erővel teljesítheti.⁷⁶ Az egyesülést követően az immár EME Orvos–Természettudományi Szakosztály orvosi alszakának keretében a már beindult tevékenység zökkenőmentesen folytatódott, sőt az EME anyagi támogatásával biztos mederbe terelődött. Évente átlag hét szakülést tartottak, melyeken 2-3 előadás hangzott el. A bemutatott dolgozatokat főleg az Értesítőben közölték. Abban, hogy az átmenet nehézségek nélkül ment végbe, döntő szerepe volt Genersich Antalnak, aki kezdettől távozásáig elnöke volt a Társulat, illetve az EME orvosi alszakának. E minőségében nagy tapasztalattal és bölcsességgel irányította e munkát.

Végezetül Genersich Antalnak a Társulatban, majd az Egyesületben betöltött szerepét összegezve megállapíthatjuk, hogy a Társulat 1876. január 8-ai megalakulásától 1883. április 1-jéig az orvosi alszak elnöke volt, majd ettől kezdve Hőgyes Endre elnök távozása miatt a Társulat elnökévé választották meg, mely tisztséget 1884. április 24-éig töltötte be. Ekkor a Társulat megszűnése, illetve az Egyesületbe való beolvadása miatt annak egész tisztikara lemondott, de megbízott maradt az 1884. május 11-ei EME közgyűlésig, amikor az EME Orvos–Természettudományi Szakosztályban megtörtént a tisztújítás, és Genersichet az orvosi alszak elnökévé választották. Ezt a tisztséget Kolozsvárról való eltávozásáig, 1895 szeptemberéig viselte. Tehát megszakítás nélkül közel húsz éven át elnöki minőségében irányította az orvosok tudományos tevékenységét a Kolozsvár központú Társulatban, illetve az Egyesületben.

Az 1895. október 18-án tartott orvosi szakülésen Purjesz Zsigmond közli, hogy Genersich távozása miatt a választmány legidősebb tagjaként őt bízták meg, hogy ideiglenesen vegye át az elnöki teendőket. E gyűlésen felvett jegyzőkönyvkivonatból kiderül, hogy Purjesz megbízott elnökként méltatta a távozott Genersich szakelnök „rendkívüli érdemeit, kiváló buzgóságát és a szakosztály ügyei iránt való állandó érdeklődését [...] és ez alapon ajánlja, hogy a szakosztály határozatképpen kimondja, miszerint

76 *Az Erdélyi Múzeum-Egylet orvos-természettudományi szakosztálya 1885. március hó 29-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.* Orvos-Természettudományi Értesítő az EME Orvos–természettudományi szakosztályából. X. évf. VII(1885). I. Orvosi szak, 1. füzet. 187–189.

Genersich Antal volt szakelnök érdemeit jegyzőkönyvbe iktatja, és az erről szóló határozatot vele közli”. A Szakosztály az indítványt egyhangúlag elfogadta, az elnököt és a jegyzőt bízta meg a jegyzőkönyvi kivonat megküldésével. Elnökként Purjesz Zsigmond, titkárként Genersich Gusztáv írta alá.⁷⁷ Genersich Antal az EME-tagságát továbbra is megtartotta, és neve a vidéki tagok névsorában budapesti lakhellyel szerepel Vilmos nevű fiával együtt, aki szintén tagja volt az Egyesületnek. Genersich távozása után az 1896. évi közgyűlés Purjesz Zsigmondot választotta meg az orvosi szak elnökévé.

Magánorvosi tevékenysége

Genersich korán árván maradt, s így kénytelen volt élete fenntartásának költségeit házitanítóként megkeresni. Később fiatal orvosként Pesten is elvállalt boncolóorvosi állást, hogy családját eltarthassa. Kolozsvárra kerülve széles körű elfoglaltsága mellett arra is talált időt, hogy gyakorlóorvosként dolgozzon. A Kolozsvár–Kocsárd közötti 1871–1873. évi vasútépítkezés orvosi ellátását havi 210 Ft javadalmazás mellett vállalta el. Hetenként háromszor rendelt az építkezés színhelyén, a kórházi barakkban. Sürgős esetekben a betegeket magánrendelőjében látta el. Az első évben például hétszázhetven volt a munkások száma, a második évben, 1872-ben ez a szám már hatezerre emelkedett. Egy segédorvossal és változó számú betegápolóval dolgozott. A szociális és az egészségügyi feltételek rendkívül rosszak voltak. Ennek tudható be a magas morbiditás és mortalitás a munkások közt. E a három év alatt előfordult kolerajárvány, fagyhalál, kiütéses tífusz, hastífusz, vérhas, malária stb. Az ő emberfeletti munkájának eredménye és érdeme, hogy a három év folyamán a munkások szociális és egészségügyi viszonyai fokozatosan javultak. Az itt végzett munkájáról részletes jelentést írt, mint már említettük, ezt az EME közölte.⁷⁸

Kolozsvárt idővel Purjesz Zsigmond mellett az egyik legkeresettebb házi orvos, belgyógyász lett, pácienseit nagy odaadással vizsgálta, és hihetetlen türelemmel hallgatta meg, határozott fellépésével, biztonságával megnyerte betegeinek bizalmát. A magánorvosi praxisát nemcsak anyagi

77 SOML GA iratai. 200. doboz, V. tétel: Kivonat az Erdélyi Múzeum-Egylet Orvos-Természettudományi Szakosztály 1895. évi október hó 18-ikán tartott orvosi szakülésének jegyzőkönyvéből.

78 Genersich Antal: *Jelentés a kolozsvár–kocsárdi vasútvonal építésekor a munkásoknál előfordult megbetegedésekről*. Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvei. Új folyam, Kvár, I (1875). 2. szám. 25–61. – Bugyi Balázs: *i.m.* 1825–1826.

okok tették szükségessé, hanem olyan emberi tulajdonságai miatt is vállalta, mint a jóság és a szeretet, a megértés és a segítségvág. Ezért lett az elesettek orvosa is. Ezen tulajdonságai általános elismerést váltottak ki mind a lakosság, mind a városi hatóságok részéről. Ennek bizonyítéka, hogy 1875. május 22-én kelt, 4/1875. sz. rendelettel a főispán, Esterházy Kálmán a város tiszteletbeli főorvosává nevezte ki.⁷⁹ Mint ilyen élénk tevékenységet fejtett ki a városi tanácsban is.

Genersich még Pesten, pályakezdőként is végzett törvényszéki boncolásokat, mint Pest város boncoló főorvosa. Később Kolozsvárt az Orvos-sebészi Tanintézetben a kórbonctan és a törvényszéki orvostan tanára volt, majd az egyetemen több ízben huzamosabb időre megbízták a törvényszéki orvostan tanár helyettesítéssel. Így érthető, hogy az igazságügyi miniszter 415/1893. sz. rendelettel kinevezte a Kolozsvár területén előforduló törvényszéki orvosi teendők ellátására. Erről a kolozsvári törvényszék elnökét az 1893. január 18-án kelt, 2677. sz. leirattal értesítette.⁸⁰ E feladatával kapcsolatban írta meg *A törvényszéki orvost érdeklő törvények és rendeletek* című munkáját.⁸¹

Közéleti tevékenysége

Genersich közéleti tevékenységével kapcsolatban több iratot találtunk a Semmelweis Orvostörténeti Levéltárban. Ezekből többek között kiderül, hogy fontos szerepet vállalt Kolozsvár város közegészségügyi helyzetének javításában. Így szaktanácsadóként részt vett az egyetemi épületek tervezésének, majd a város csatornázásának irányításában. Az Anatómia-épület tervezésében és kivitelezésében, mint már említettük, szintén értékes munkát fejtett ki. Az építkezési bizottságoknak a vallás- és közoktatásügyi miniszter március 26-án kelt, 13807. sz. leiratával való feloszlata alkalmával Koch Antal rektor 855/1891/92. szám alatt köszönőlevelet küldött többek közt Genersichnek odaadó és sikeres tevékenységéért.⁸² A városi vízmű kezelőbizottsága elnökségének is tagja volt. Ez egy 1893. július 14-én kelt, 24012. sz. levélből derült ki, melyben e tisztségből való felmentésekor köszönetet mondanak az ott addig kifejtett munkájáért.⁸³ Bizonyára „nyári lak” tulajdonosként 1884. július 13-án Benel Ferenc kolozsvári

79 SOML *GA iratai*. 200. doboz, III. tétel.

80 Uo. III. tétel.

81 Petrik Géza: *Magyar könyvészet 1886–1900*. I. Bp. 1908, 248.

82 SOML *GA iratai*. 200. doboz, III. tétel.

83 Uo. III. tétel.

ügyvéd, hegygazda közölte vele, hogy a Borjómál szőlőhegy közbirtokosságának választmánya tagjai közé választotta.⁸⁴ Részt vett a kolozsvári evangélikus-lutheránus egyházközség munkájában, ahol felelős tisztségeket töltött be, így például 1880. február 1-jétől mint tanügyi ellenőrző megbízott, később mint tanácsos és gondnok tevékenykedett.⁸⁵ Gazdag és eredményes közéleti tevékenységéért 1891. december 10-én kelt, 2595. sz. alatt értesítették, hogy szepesszombati előnévvel nemesi rangot kapott.⁸⁶

Szakmai, tudományos és közéleti tevékenysége elismeréseképpen számos kitüntetésben részesült a vallás- és közoktatásügyi, valamint az igazságügyi minisztérium részéről. A Magyar Tudományos Akadémia 1892. május 5-én levelező tagjává választotta, melyről az Akadémia titkársága még aznap a 189/1892. sz. átirattal értesítette.⁸⁷

Genersich Antal kolozsvári tevékenységét összegezve kiemeljük, hogy az 1870 és 1895 közötti huszonöt évből két évig az Orvos-sebészi Tanintézet kórbonctan és törvényszéki orvostan tanára, majd 1872-től, a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem megalakulásától kezdve 1895-ig a kórbonctan ny. r. tanára, közben prodékáni, dékáni, valamint rektori minőségben az egyetemi tanács tagja is volt. Távozásakor korszerűen felszerelt, európai színvonalú intézetet szakkönyvtárral és egy igen gazdag, 2664 készítményből és mikroszkópos metszetekből álló múzeumot hagyott utódára, Buday Kálmánra. Mint iskolaalapító tanár, elismert tudós, az MTA levelező tagja, az EME Orvos–Természettudományi Szakosztálya tevékenységének évtizedeken át szervezője és vezetője, jó nevű, keresett gyakorló orvos és köztisztviselő álló közéleti személyiség távozott Kolozsvárról.

III.

Budapesti évei 1895–1918 között

Genersich Antal huszonöt évi kolozsvári tevékenysége után visszatért Budapestre. Ennek előzménye az volt, hogy 1895-ben, Scheuthauer Gusztáv halála után megszűntették a kórszövetetani intézetet (1894. december 29.), és helyette két egyenjogú kórbonctani intézetet hoztak létre. Az I. számú tanszékre Genersich Antalt hívták meg, a II. számúra pedig Pertik Ottót

84 Uo. III. tétel. – Megjegyezzük, régebben Borjómálnak nevezték a Rákóczi út (ma E. Grigorescu) északi oldalával párhuzamosan haladó szőlőhegyvonulatot.

85 Uo. I. tétel.

86 Uo. I. tétel.

87 Uo. I. tétel. – Markó László: *Genersich Antal. A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002.* I. Bp. 2003. 404. – *Új Magyar Életrajzi Lexikon.* II. D–Gy, Bp. 2001. 963–964.

(1852–1913) nevezték ki. Genersichet a vallás- és közoktatásügyi miniszter a 34 598. számú, 1895. július 12-én kelt rendeletével nevezte ki ny. r. tanárrá.⁸⁸ Sajnos Genersichnek csalódást okozott, hogy a budapesti munkakörülmények meg sem közelítették azokat, melyeket ő Kolozsváron kiépített.⁸⁹ Ez többek között kiderül 1895. szeptember 20-án tartott első előadásának bevezetőjéből is, melynek saját kézírású szövege a SOTE levéltárában található.⁹⁰ Fokozta a nehézségeket még az is, hogy a tanítás céljára a klinikák hullanyaga a nagyszámú pesti hallgatóság miatt elégtelen volt, ezért a kórbonctani tanszék tanárai kénytelenek voltak a megfelelő oktatási anyag biztosítása végett a fővárosi kórházak prosectori teendőit is elvállalni. Genersich a budapesti egyetemre való kinevezésének évében, 1895-ben szintén elvállalta a Szent István Kórházban a kórboncnok főorvosi állást, melyre a főpolgármester június 30-án, a 677. sz. rendeletével ki is nevezte.⁹¹ Ezáltal a tanszék bonctani anyaga számottevően megnövekedett, és így lehetőség nyílt a hallgatók számára heti három boncolási gyakorlatra. Kórszövettani gyakorlatokat 1896-tól kezdődően tartott, az elméleti előadások száma itt is heti öt óra volt két féléven át.

Genersich a budapesti egyetemen is az oktatást tekintette elsőrendű feladatának. Nemcsak az elméleti előadásokat tartotta ő maga, hanem a demonstrációs és a gyakorlati órákat is. Utóbbiakról részletesen olvashatunk Honti József c. egyetemi docensnek Johan Bélával készített interjújában.⁹² Széles körű elfoglaltsága mellett arra is szakított időt, hogy gyakorlonokainak és az intézetbe bejáró orvosoknak továbbképző órákat tartson akár szünnapokon is. Magyarországon elsőként vezetett be rendszeres klinikai kórbonctani demonstrációkat.

Jellemző Genersich szakmai tekintélyére és segítőkészségére, hogy elvállalt olyan nagy figyelmet igénylő munkát, mint Kaufmann Ede *A részletes kórbonctan tankönyve* című, 1342 oldalas kötetének (Budapest 1903) szakmai lektorálását.⁹³

Hallgatóihoz való őszinte ragaszkodását bizonyítja, hogy 1899. január 22-én a budapesti Kir. M. Tudományegyetemen az orvostanhallgatók Segélyző és Önképző Egyesületének alapító tagjai sorába lépett azáltal, hogy 50 Ft-tal támogatta munkájukat.⁹⁴

88 SOML GA iratai. 200. doboz, V. tétel.

89 Entz Béla: *i.m.* L(1940–41). 27–28.

90 SOTE Levéltára, *Genersich Antal iratai*, Fond 303, 1. doboz.

91 SOML GA iratai. 200. doboz, V. tétel.

92 Honti József: *Johan Béla szubjektív visszaemlékezése Genersich Antalra és a korabeli patológiára*. Orv. Hetilap CIL(2008). 30. szám. 1425–1428.

93 Petrik Géza: *Magyar Könyvészet*. I. 1900–1911. Bp. 1917. 632.

94 SOML GA iratai. 200. doboz, V. tétel.

Oktatói tevékenységét értékelve az 1904/05-ös és 1905/06-os tanévben dékánna, majd 1910/11-ben az egyetem rektorává is megválasztották. Rektorsága idején, 1910. december 31-én a Felsőoktatásügyi Egyesület választmányi tagja lett.⁹⁵ Ezt követően még három évig oktatott, majd 1913-ban nyugdíjba vonult, de orvosi testületek, egyesületek munkájában továbbra is részt vett, és haláláig folytatta közéleti tevékenységét is. Tanzéki utóda itt is Buday Kálmán lett, mint Kolozsváron.

Budapesten, bár kevesebb ideje volt, folytatta tudományos tevékenységét. Részt vett konferenciákon, kongresszusokon. Külön kiemeljük, hogy 1903-ban, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Kolozsváron tartott XXXII. vándorgyűlésén Ausztriai, svájci és németországi sebészek egy részének aszepszise című előadással vett részt.⁹⁶

Az MTA már kolozsvári tartózkodása idején, 1892-ben levelező tagjává választotta, azonban székfoglaló előadását csak 1899. április 17-én tartotta meg A hashártya-tömlőkről (Peritonealis, retroperitonealis, omentalis és mesenterialis tömlők) címmel. Székfoglalójának szövege még abban az évben teljes terjedelmében nyomtatásban is megjelent.⁹⁷ Ebben elsőként közölt a hashártya-tömlőkről átfogó összefoglalást. Tudományos munkásságát értékelve 1906. március 23-án az MTA rendes tagjává választotta.⁹⁸

Genersich szakmai elismertségét és nagyrabecsülését bizonyítja, hogy kortársai szívesen kérték fel különböző szakmai társaságokban, egyesületekben való részvételre. Már 1872-től levelező tagja a Budapesti Királyi Orvosegyletnek, majd 1891-től rendes tagja a Királyi Magyar Természettudományi Társulatnak. Bár ő maga szakkönyvet nem írt, de a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat alapító és vidéki választmányi tagjaként (1888-tól) támogatta az orvosi szakkönyvek kiadását, később a Természettudományi Könyvkiadó Vállalatnak is pártoló tagja lett.

Széles körű szakmai érdeklődésére vall, hogy a kórbonctanon kívül a lakosság egészségügyi helyzete is foglalkoztatta. Ez abból is kiderül, hogy 1895-től az Országos Közegészségügyi Tanácsnak rendkívüli, majd választmányi tagja, illetve 1897-től az Országos Közegészségügyi Egyesület választmányának is rk. tagja lett. E vonatkozásban említjük meg azt is, hogy a Közkórházi Orvostársulatnak 1895-től tagja, 1914-től tiszteleti tagja, később elnöke volt.

95 Uo., ua.

96 Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Kolozsváron, 1903-ban tartott vándorgyűlésének munkálatai. 114–115. (kivonat)

97 Matematikai és Természettudományi Értesítő XVII(1899). 3. szám. 293–364.

98 Markó László: *i.m.* 404.

Budapestre való visszatérése után idejének jelentős részét az Igazságügyi Orvosi Tanács keretében végzett felelősségteljes munkája foglalta el. Ez az államigazgatási intézmény főleg törvényszéki orvostani problémák tisztázásával bízta meg, mivel mind a kórbonctan, mind a törvényszéki orvostan területén nagy tapasztalattal rendelkezett. Az ő nevéhez fűződik Az Igazságügyi Orvosi Tanács munkálatai című sorozat elindítása, melynek 1890-től 1910-ig szerkesztőbizottsági tagja is volt. Az első évtized anyagát ő maga állította össze, de tevékenyen részt vett a második évtized anyagának összeállításában is. Rendkívüli lelkiismeretességgel vizsgálta a rábízott eseteket, ezáltal elnyerte a bírói és ügyvédi kar osztatlan tiszteletét és elismerését. Utolsó referátumát 1918. április 30-án terjesztette elő csaknem teljes szellemi frissességben, de testileg már nagyon megtörve.⁹⁹ Tíz éven át e tanács elnökeként kiemelkedő szolgálatot tett a magyar igazságszolgáltatásnak.¹⁰⁰

Tudományos eredményei külföldön is elismerést váltottak ki. Több tudós társaság választotta tagjává. Így például a jénai bonctani, a bécsi császári és királyi állat- és növénytani társaság, a német patológiai társulat, valamint a közegészségtani társulat, a belgrádi orvosegylet; ez utóbbinak levelező tagja volt. Már említettük, hogy Kolozsvárról való távozása után megtartotta EME-tagságát, majd 1906-ban, az Orvosi Szakosztály önállósulása után is annak tagja maradt.

A vallás- és közoktatásügyi, valamint az igazságügyi minisztérium több alkalommal írásbeli elismerésben részesítette. 1913. november 26-án a Ferenc József-rend Középkeresztjével tüntették ki. Kimagasló érdemeinek elismeréseképpen 1904. július 13-án magyar királyi udvari tanácsos méltóságot nyert.

Életének legtevékenyebb, 1870 és 1995 közötti huszonöt évét Kolozsváron töltötte, ezt követően széles körű munkásságát Budapesten folytatta 1913-ig, nyugdíjazásáig, 1918. június 4-én hunyt el Budapesten. Június 6-án du. 5 órakor az egyetem aulájában az evangélikus egyház szertartása szerint megáldották, majd Buday Kálmán, az MTA tagja beszédet mondott ravatalánál, ahol tanártársai, hallgatói és tisztelői búcsút vettek tőle.¹⁰¹ Végakarátának megfelelően Kolozsvárra szállították, ahol június 9-én déli 12 órakor az egyetem központi épületének előcsarnokában került sor az

99 Buday Kálmán: *i.m.* 1925. 1–34.

100 Sótónyi Péter: *Genersich Antal kapcsolata a törvényszéki orvostannal. = Genersich Antal Emlékkönyv* 20–22. – Uő: *Patológiai vizsgálatok szerepe az igazságügyi orvostanban.* Magyar Tudomány CLXVIII(2007). 8. szám. 1007–1015. – Honti József: *Az 1876. évi XIV. tc. és előzményei: az Országos Közegészségügyi Egyesület (1886) és az Igazságügyi Orvosi Tanács (1890).* Orv. Hetilap CXXXVIII(1997). 16. szám. 1009–1011.

101 Buday Kálmán *l. t. beszéde Genersich Antal r. t. ravatalánál. 1918. június 6.* *Nekrológ.* Akadémiai Értesítő XXIX(1918). 11–12. füzet (347–348. füzet). 460.

ottani búcsúztatásra, ahonnan a Házsongárdi temető családi sírhelyébe helyezték örök nyugalomra.¹⁰² Ravatalánál tanártársai nevében utóda, Buday Kálmán búcsúztatta.

Genersich Antal bemutatását Entz Béla kórboncnok professzor beszédéből vett idézettel zárjuk: „Genersich minden időre eszménye marad a lelkes, önfeláldozó tanárnak, a fáradhatatlan, buzgó kutatónak, az ideális gondolkozású, önfeláldozó orvosnak és a becsületes, lelkiismeretes, igaz embernek.”¹⁰³

IV. Genersich Antal gyermekei és unokaöccse, Genersich Gusztáv

Genersich Antalnak a levéltári adatok tanúsága szerint kilenc gyermeke volt. Ezek születési sorrendben a következők: Emma (1867. okt. 30. – 1870. dec. 5.); Evelin (1869. márc. 1. – 1888. máj. 19.); János (1870. dec. 15. – 1876. nov. 18.); Vilmos (1872. aug. 15. – 1935); Leontin (1873. dec. 15. – 1886. dec. 9.); Antal (1876. ápr. 2. – 1944. dec. 25.); Adél Margit Katalin¹⁰⁴ (1878. nov. 8. – 1918); Klotild (1880. aug. 30. – 1951. ápr. 8., Debrecen); Gabriella (1882. márc. 26. – 1908. febr. 30.). Arra a felmerült kérdésre, hogy a felsoroltak között nincsenek-e rokon gyermekek, illetve a sírköre felvésztettek valóban ott vannak-e eltemetve, sem az eddig talált levéltári adatok, sem a Házsongárdi temető gondnoksága, sem a leszármazottak nem tudtak pontos adatokat közölni. Az esetleges további kutatások megkönnyítése végett itt közöljük, hogy Genersich Antal professzor a Házsongárdi temető lutheránus sírkertjében lévő családi sírkövén sorrendben, betűhűen a következő feliratok szerepelnek: „Itt nyugszik Genersich Emma sz. 1866. X. 30. – megh. 1870. XII. 5.; Genersich János I. oszt. elemi isk. tanuló sz.1870. XII.15. – megh. 1876. XI. 18.; Genersich Leontin II. éves felső leányisk. tanuló sz.1873. XII. 15. – megh.1886. XII. 9.; Genersich Evelin II. éves r. orvosnövendék a zürichi egyetemen sz.1869. III. 1.– megh.1888. V.19. Hervadt virág, hiúsult remény, kialudt napsugár, elfojtott törekvés; – szepesszombati dr. Genersich Antal egyetemi tanár 1842 – 1918; szepesszombati dr. Genersich Margit főorvos 1878 – 1918; szepesszombati Genersich Gabriella IV. éves

102 SOML GA *iratai*. 201. doboz, VIII. tétel: A kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem gyászjelentése.

103 Entz Béla: *i.m.* 1940–41, 41.

104 Orvosi diplomáját kivéve rendszerint csak Margit néven történik róla említés.

orvosnövendék 1882–1908.” A *Genersich Emlékkönyv*ben Vilmos, ifj. Antal és Klotild szerepel mint „Családot alapító gyermekei”, továbbá Genersich Antal unokái és dédunokái is fel vannak tüntetve.¹⁰⁵

Mivel három gyermeke és egyik unokaöccse is neves orvos lett, tevékenységüket a továbbiakban ismertetjük.

Az idősebbik fiú, Vilmos Kolozsváron született 1872. aug. 15-én. Középiskolai tanulmányait ugyanott az ev. ref. gimnáziumban végezte, 1890. június 27-én érettségizett. Még az évben beiratkozott a Ferenc József Tudományegyetem (FJTE) Orvosi Karára, ahol 1896. február 1-jén orvossá avatták.¹⁰⁶ 1892-ben, még orvostanhallgató korában az EME Orvos–Természettudományi Szakosztályának tagja lett, Budapestre való távozása után is megtartotta tagságát 1906-ig.¹⁰⁷ Általános orvoscént tevékenykedett Budapesten, később egészségügyi tanácsos lett. 1935-ben hunyt el, sírja Budapesten a Farkasréti temetőben van.

Kisebbségi fia, ifj. Antal szintén Kolozsváron született 1876. április 2-án. Középiskoláit ő is szülővárosában, az ev. ref. gimnáziumban végezte, 1893. június 29-én érettségizett. A FJTE-en kezdte meg orvosi tanulmányait, de ott csak négy félévet végzett,¹⁰⁸ majd Budapesten folytatta, és 1898-ban ott kapott orvosi oklevelet. Tevékenységét a fővárosi bonctani intézetben tanársegédként Lenhossék professzor mellett kezdte. Ezt követően hat éven keresztül Réczey Imre sebészeti klinikáján tanársegéd, ez idő alatt egyéves tanulmányúton is részt vett. Tisztiorvosi és törvényszéki orvosi képesítést és műtői oklevelet is szerzett. 1905. március 10-én felcserélte a fővárosi jól felszerelt sebészeti klinikát a hódmezővásárhelyi kórházzal, ahol a kórház igazgatója és a sebészeti osztály vezető főorvosa lett. Az ő igazgatósága alatt épült fel az új Erzsébet Kórház, melynek igazgató főorvosává nevezték ki. Ezt a tisztségét 1940-ig töltötte be. A hódmezővásárhelyi Erzsébet Kórház falán elhelyezett emléktáblán a következő szöveg olvasható: „Ez a kórház épült szepesszombati Genersich Antal dr. egyetemi tanár, m. kir. egészségügyi főtanácsos igazgatása alatt. 25 éves kórházigazgatói működését örökölte meg 1930-ban a város hálás közönsége.”¹⁰⁹

105 *Genersich–Szombathelyi gyűjtemény*. 1. csomó, 11.

106 Karády Victor – Nastasă, Lucian: *The University of Kolozsvár/Cluj and the students of the Medical Faculty (1872–1918)*. IV. fejezet: *Listing of students at the faculty of medicine (1872–1918)*. Bp.–Cluj 2004, 211.

107 Péter Mihály – Péter H. Mária: *i.m.* 296.

108 Karády – Nastasă: *i.m.* 211.

109 Ormos Pál: *Hódmezővásárhely egészségügyi fejlődése*. *Comm. Hist. Artis Med.* LX–LXI(1971). 161–203.

Közben 1923-ban Szegeden a m. kir. FJTE Orvostudományi Karán a „hasúri sebészet tárgyköréből” magántanárrá habilitálták.¹¹⁰ Az egészségügy terén kifejtett több évtizedes tevékenységének elismeréseként 1927-ben egészségügyi főtanácsos címet kapott. A hódmezővásárhelyi evangélikus egyház presbitere és a városi törvényhatósági bizottság tagja volt. Számos tudományos egyesület vezetőségében, illetve választmányában vett részt. 1944 őszén a nagyszámú sebesült ellátása miatt, megszakítva nyugdíjas életét, visszament dolgozni régi munkahelyére, a hódmezővásárhelyi kórházba, ahol december 25-én munka közben, egy kórházi ágyon hunyt el.¹¹¹ Sírja Hódmezővásárhelyen van, ahol édesanyja is nyugszik, aki utolsó éveiben Budapestről fiához költözött.

Leánya, Margit 1878. november 8-án született Kolozsváron. Később a budapesti Orvosi Kar hallgatója lett. Érdemesnek tartjuk vele kapcsolatban megemlíteni, hogy a nyugalomba vonuló Arányi Lajos 1874-ben 3000 Ft-os alapítványt tett, melynek kamataiból a legjobban fogalmazott boncjegyzőkönyv és a legsikerültebb kórszövetteni készítmény előállítóját jutalmazták. Egy ilyen gyöngybetűkkel írott jegyzőkönyv található az I. Kórbonctani Intézet 1900-as jegyzőkönyv-kötetében, melynek szerzője Genersich Margit III. éves orvostanhallgató.¹¹² 1902. december 13-án kapott orvosi oklevelet.¹¹³ Később, 1906 és 1918 között szemész szakorvos, majd főorvos volt Hódmezővásárhelyen.¹¹⁴ 1918-ban hunyt el, valószínűleg Kolozsvárt.

Id. Genersich Antal gyermekein kívül megemlítjük unokaöccsét, a későbbi dr. Genersich Gusztáv (1865–1921) professzort, az első erdélyi gyermekklinikai megalapítóját. A Szepes megyei Lőcsén született 1865. augusztus 5-én. Apja, G. Gyula ügyvéd volt Lőcsén, anyja G. Irén. Középiskolai tanulmányait szülővárosában, a kat. főgimnáziumban tiszta jeles eredménnyel végezte 1883-ban. Apja papnak szánta, de ehhez neki nem volt kedve. Nagybátyja, Genersich Antal – aki már akkor Kolozsváron egyetemi tanár volt – rábeszélésére még abban az évben beiratkozott a kolozsvári egyetem Orvosi Karára. Itt szigorlatait kitűnő eredménnyel tette le. Már másodéven a bonctan vizsga kimagasló eredménye alapján 300 Ft-os állami ösztöndíjban részesült, másod-, harmad- és negyedéves orvostanhallgatóként pedig kidolgozta az élettanból kitűzött pályakérdéseket, és elnyerte a jutalomdíjakat. Utolsó évesként a vallás- és közoktatási miniszter 26229/1872. sz. leiratával fel-

110 *Szegedi egyetemi almanach (1921–1996)*. Szerk. Mikó Tivadar – Marton János – Farkas Gyula. Szeged 1997. 115–116.

111 Ormos Pál: *i.m.* 190.

112 *A magyar patológia története*. Szerk. Bodó Miklós – Honti József – Sugár János – Tanka Dezső. Bp. 2005. 15.

113 SOTE levéltár: *Az Orvosi Karon végzett hallgatók jegyzéke*. 6. Egyetemes orvosdoktorok Aranykönyve 1878/79–1926/27; oklevelének száma 56.

114 Ormos Pál: *i.m.* 176, 178.

ajánlott, karonkénti öt ösztöndíjból egyet ő nyert el.¹¹⁵ Doktorrá avatása előtt már néhány hónapig a belgyógyászati klinikán dolgozott. 1888-ban orvosdoktori oklevelet szerzett.¹¹⁶ 1889-ben letette a mütői vizsgát, és mütönövendékként Brandt tanár sebészeti klinikáján dolgozott. Ettől kezdve tagja az EME Orvos–Természettudományi Szakosztályának. Még az év szeptember 1-jétől visszatért Purjesz tanár klinikájára, ahol 1896-ig tanársegéd. A belgyógyászati klinika járóbetegek rendelőjében megfordult gyermekbetegek felkeltették érdeklődését a gyermekgyógyászati problémák iránt. Közben nyaranta többször, majd 1893/94-ben egy egész esztendő ösztöndíjjal külföldön töltött. Útjai során felkereste Európa minden jelentősebb gyermekkórházát, klinikáját. Mindenhol gazdag tapasztalatra tett szert, sőt tanulmányútjai során még két értékes dolgozatot is összeállított. Hazatérte után kezdeményezésére, 1894-től egyelőre a belgyógyászati klinika egyik helyiségében külön gyermek-ambulatóriumot szervezett, melynek ő lett a vezetője. 1896-ban magántanári képesítést nyert, 1904. február 1-jétől 1917-ig a kolozsvári gyermekmenhely igazgató főorvosaként dolgozott. Közben az 1904/05-ös tanévtől kezdve kötelező tantárggyá vált a gyermekgyógyászat, melynek előadásával helyettes tanárként őt bízták meg, majd 1911-ben ny. rk. tanári címet kapott. Ettől kezdve minden idejét a gyermekek gyógyítására fordította, és erőfeszítéseket tett, hogy a gyermekgyógyászat külön tanszéket kapjon, és külön gyermekkórházat létesítsenek. Végül 1917-ben nyilvános rendes tanárrá nevezték ki, amikor az új, bár szerény gyermekklinikát is átvehette. A kötelező gyermekgyógyászati előadásokon kívül nyári tanfolyamot szervezett anya- és csecsemővédőnők részére. Naponta rendelt az ambulancián, ezenkívül vezette a harminc ágyas gyermekosztályt. Fáradhatatlan tevékenységet fejtett ki a gyermekvédelem megszervezése terén.¹¹⁷ Létrehozta az anyák iskoláját, ahol rendszeres előadásokat tartott a csecsemőhalandóság csökkentése érdekében. E tevékenységében nagy segítségére volt az 1915. június 13-án megalakult Országos Stefánia Szövetség, melynek 1916-ban Kolozsváron is létrejött egy fiókjá.¹¹⁸

115 A kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Almanachja és Tanrendje az MDCCCLXXXVIII–IX. tanévre. Kvár 1888: egyetemi alapítványok.

116 Karády – Nastasá: i.m. 211.

117 Orbán János: *Genersich Gusztáv (1865–1921)*. Orvosi Szemle XVII(1971). 3–4. szám. 473–475. – Regöly-Mérei Gyula: *Genersich Gusztáv (1865–1921) szerepe a magyar gyermekorvostan történetében*. Orv. Hetilap CXII(1971). 34. szám. 2039–2040. – A szerző e cikkében úgy véli, hogy a szegedi egyetem létesítése után az ottani Gyermekklinikának igazgatója volt.

118 Kiss László: *Egészség és politika – az egészségügyi prevenció Magyarországon a 20. század első felében*. Korall –Társadalomtörténeti folyóirat 2004. szept. 17. szám. 107–130.

Genersich Gusztáv professzor a főhatalomváltás után is Kolozsváron maradt, bár tanszékétől és klinikájától meg kellett válnia. Tevékenységét azonban lassan újrakezdte. Saját lakásán berendezett rendelőhelyiségben „tanácsadásokat”, ingyenes kezeléseket tartott a rászorulóknak részére nagy önfeláldozással.

Gazdag szakirodalmi tevékenységét a gyakorlati irányzat jellemezte. Dolgozatainak nagy része az EME Orvos–Természettudományi, illetve Orvostudományi Szakosztálya Értesítőjében jelent meg¹¹⁹ a következő tárgykörökből: a Chloralamid altató hatása (1889), a kanyaró járványtana és megelőzése (1906, 1910), a lues congenita különös esete, a füljárat teljes elzáródása (1909), a csecsemők táplálása (1910), a gonococcus-fertőzés csecsemőkorban leánygyermeknél (1911), a gyermekkori görcsök (1915), polyposis intestinalis (1917–19). Az Értesítőn kívül más folyóiratokban is közölt, például a *Gyógyászatban*, az *Orvosi Hetilapban* és a *Jahrbuch für Kinderheilkunde* kötetiben.¹²⁰ Az EME tagjaként is vállalt munkát, így 1896-tól néhány évig az Orvos–Természettudományi Szakosztály orvosi alszakának jegyzői tisztségét töltötte be. 1906 januárjától az Orvosi Szakosztály választmányi tagja volt.¹²¹

1921-ben Kolozsváron hunyt el, július 7-én helyezték örök nyugalomra a Házsongárdi temető lutheránus részébe, tanítványai és nagyszámú tisztelője jelenlétében. Leitner Fülöp, egykori tanársegéde búcsúszavaiban így emlékszik meg róla: „A gyermekvédelemnek Kolozsvárt, de mondhatjuk, hogy egész Erdélyben a megteremtője és élete végéig lelkes irányítója, munkása volt.” Az Erdélyi Orvosi Lap mint az EME Orvostudományi Szakosztályának egykori (1920–1925) hivatalos közlönye az 1921. évi II. évfolyam, 14–15. számát prof. dr. Genersich Gusztáv emlékének szentelte¹²²

Genersich Antal emlékezete

Genersich Antalnak nehéz élete volt, különösen gyermek- és ifjúkorában. Eredményeit kemény, szorgalmas munkával érte el. Életcélja az embertársaiért végzett munka volt. A sok megpróbáltatás és csalódás mellett azonban már életében rangos elismerésekben is volt része. Többször viselt dékáni tisztséget, két egyetemnek rektora volt, több hazai és külföldi tudományos társaság, valamint az MTA rendes tagjai közé választották,

119 Péter Mihály – Péter H. Mária: *i.m.* 190–196.

120 *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. II. D–Gy. Bp. 2001. 964–965.

121 Péter Mihály – Péter H. Mária: *i.m.* 16, 141, 144.

122 Erdélyi Orvosi Lap II(1921). 14–15. szám. 272–276, 327–329.

a közéletben viselt tisztségeiért többször hatósági elismerésben részesült, Ferenc Józseftől m. kir. udvari tanácsosi méltóságot és szepesszombati előnévvel magyar nemesi címet kapott.

Hetvenedik születésnapján (1912) hálás tanítványai megajándékozták a portréját és foglalkozását ábrázoló bronzplakettel, amit Pásztor János (1881–1945), a barcelonai világkiállítás nagydíjával kitüntetett szobrász készített. A plakett bal alsó harmadában két sorban „Dr. Genersich Antalnak hálás tanítványai” és alatta az 1912-es felirat olvasható. 1925. május 25-én az MTA felkérésére Buday Kálmán előadást tartott Genersich Antal r. tag emlékezte címmel.¹²³

Észak-Erdély visszacsatolása (1940) és a m. kir. FJTE Kolozsvárra történt visszatérése után, 1941. március 30-án tartotta az EME első, ünnepi díszülését. Az ülést Koleszár László szakosztályi elnök nyitotta meg, majd Berde Károly orvostudományi dékán üdvözlőbeszédet tartott. Ezt követően Patoki Jenő Orvostudományok a régi Erdélyben című előadása hangzott el. Végül Entz Béla az EME Orvos–Természettudományi Szakosztályának első elnökéről, Genersich Antalról emlékezett meg, bemutatva életútját, oktatói és tudományos tevékenységének eredményeit.¹²⁴

A Magyar Patológusok Társasága az 1942. esztendőben Genersich Antalcentenáriummal nyilvánította. Ennek kapcsán Budapesten 1942. február 4-én Balogh Ernő, a Pázmány Péter Tudományegyetem Kórbonctani Intézetének igazgatója tanszéki előadásán emlékezett meg Genersich professzorról.¹²⁵ Majd Kolozsváron 1942. szeptember 26-án a FJTE Kórbonctani Intézetének előadótermében Genersich-emlékünnepeket tartottak. Gyergyay Árpád orvostudományi dékán üdvözlőbeszéde után Entz Béla, a Magyar Patológusok Társaságának elnöke előadásában méltatta Genersich Antal érdemeit. Ez alkalomból egy-egy domborművet adományoztak a kolozsvári és a szegedi kórbonctani intézetnek. Kolozsváron a domborművet az „Anatómia” épület tantermének falán helyezték el. Leleplezésekor Haranghy László egyetemi tanár mondott beszédet. Ezután megkoszorúzták Genersich sírját, ahol Balogh Ernő emlékezett meg róla.¹²⁶ 1945-ben, az Orvosi Kar Marosvásárhelyre költözésekor a dombormű is oda került. Jelenleg a marosvásárhelyi Kórbonctani (Patológiai) Tanszéken, dr. Jung János professzor dolgozószobájának falán „hirdeti a két intézet testvériségét”.¹²⁷ A gipszből készített dombormű adatai a következők: egylapú, ke-

123 Ennek teljes szövege megjelent *Az MTA elhunyt tagjai fölött tartott Emlékbeszédek* XIX. kötet 5. számában, Bp. 1925, valamint a *Genersich Antal Emlékkönyvben*. 43–55.

124 Értesítő az EME Orv. tud. Szakosztályának munkájáról. L(1940–1941). 22–41.

125 Balogh Ernő: *Megemlékezés néhai szepesszombati Genersich Antal professzorról születésének századik évfordulója alkalmából*. Orvosképzés XVII(1942). 2. szám. 113–118.

126 Honti József: *Dr. Genersich Antal életpályája*. = *Genersich Antal Emlékkönyv*. 17.

127 Jung János: *Dr. Genersich Antal (1841–1918)*. = *Genersich Antal Emlékkönyv*. 74–75.

rek, fehér színű, enyhén megsárgulva, készítője nincs jelezve, mérete 50 cm, az előlapon köriratban: „Dr. Genersich Antal 1842–1918”, középen bal profil arckép, a dombormű peremét körkörösén zárt babérkoszorú övezi.

Genersich Antal születése 150. évfordulójának méltó megünneplésére 1991-ben a leszármazottak egy alapítvány létrehozását kezdeményezték. A nevét viselő alapítványt Budapesten a Fővárosi Bíróság 1992. január hó folyamán 2599. szám alatt Dr. Genersich Antal Alapítvány néven hivatalosan bejegyezte, majd 2000. október 4-én közhasznú társasággá nyilvánították. Az Alapítvány célkitűzése: Genersich szellemi örökségének ápolása, a kutatás támogatása és díjak adományozása. A kuratórium állandó tagjai: a Semmelweis Egyetem rektora, az I. sz. Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézet vezetője, az Országos Onkológiai Intézet igazgatója, a Magyar Patológiai Társaság elnöke, az Igazságügyi Orvostani Intézet igazgatója, valamint a leszármazottak három ágának egy-egy képviselője és egy gazdasági ügyvezető. A kuratórium elnöke évente váltakozva a fentiek közül kerül ki, a titkára dr. Tankó Attila c. egyetemi tanár, Genersich dédunokája.¹²⁸ Az Alapítvány bejegyzését követően megkezdődtek Genersich születése 150. évfordulójának megünneplésére az előkészületek. Már 1992. február 8-án megjelent a Magyar Nemzet 31. számában dr. Filep Antal *150 éve született a magyar pathologia megalapítója* című írása, majd 1992. március 27-én a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Nagyvárad téri Elméleti Tömb dísztermében nagyszabású emlékünnepelet szerveztek. A rendezvény védnökei Antall József miniszterelnök, a Magyar Orvostörténelmi Társaság elnöke, Surján László népjóléti miniszter és Halász Béla, az MTA alelnöke voltak. Az emlékülést Réthelyi Miklós, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem rektora nyitotta meg, majd Surján László népjóléti miniszter mondott üdvözlőbeszédet. Ezt követően Honti József főorvos, illetve Szende Béla egyetemi tanár méltatta Genersich Antal életútját és tevékenységét. A továbbiakban Szabó László kolozsvári főorvos a FJTE-ről és Puskás György egyetemi tanár, akadémikus az EME Orvosi Szakosztályának tevékenységéről tartott előadást. Ezen az ülésen került sor a Pásztor János által 1912-ben készített, már említett emléklapettek adományozására, melyeket kilenc szakintézmény kapott tevékenysége elismeréseképpen, köztük az EME Orvosi Szakosztálya is.¹²⁹ Ugyanakkor első alkalommal került sor az Alapítvány által létrehozott Genersich-díjak kiosztására három kategóriában: az I. kategóriával akadémikusokat, a II.-kal egyetemi tanárokat és a III.-kal doktorandusokat,

128 Tankó Attila személyes szóbeli és írásbeli közlése, 2008. május 8.

129 Az emléklapettet (mérete 27 x 20 cm) Puskás György professzor leánya, dr. Ajtai Sándorné dr. Puskás Katalin gyermekgyógyász főorvos Marosvásárhelyt gondosan őrzi.

orvostanhallgatókat tüntettek ki, különdíjban a határon túli magyar orvosok részesülnek. A kitüntetettek között három erdélyi orvos volt: Szabó István, Jung János egyetemi tanárok és Fazekas András kórboncnok főorvos. Az emléklapettek adományozására csak ezen a jubiláris emlékülésen került sor, míg a Genersich-díjakat a továbbiakban évente, 2007-tel bezárólag az egyetemi tanév megnyitóján nyújtották át, 2008-ban pedig a Dies Academicus ünnepségen, ahol tizenhetedik alkalommal került sor a Genersich-díjak átadására. A díjat egy oklevél és egy 92 mm átmérőjű bronzérem képezi, utóbbinak adatai: előlapján középen bal oldali profil, köriratban „Dr. Genersich Antal 1842–1918”, lent jobbra beütve SOS, hátlapján köriratban „A Genersich Antal Alapítvány díja”, utólag középen vízszintesen bevésve a díjazott neve. Az érmet Sós András készítette 1992-ben. A következőkben megemlíjük azokat az erdélyi orvosokat, akiket a fent említettek kivül eddig díjaztak: Egyed Zs. Imre (1997, Marosvásárhely), Péter H. Mária és Péter Mihály (1998, Marosvásárhely), Fehér István (1999, Székelyudvarhely), Kelemen József (2000, Csíkszereda), Mártha Ivor (2000, Marosvásárhely), Birta Csaba (2000, Brassó), Bakos János és Bakos Paula (2001, Marosvásárhely), Bedő Károly (2003, Marosvásárhely), Hecser László (2004, Marosvásárhely), Brassai Zoltán (2005, Marosvásárhely), Balla Árpád (2006, Székelyudvarhely) és Horváth Emőke (2006, Marosvásárhely), végül Földes Adalbert (2007, Nagyvárad). 2006-ban a Budapesten tartott Nemzetközi Igazságügyi Orvosi Akadémia XX. Közgyűlése alkalmával Sótonyi Péter, az MTA levelező tagja Genersich-díjjal tüntette ki Anthony Busutill edinburghi professzort.¹³⁰

Genersich Antal születésének százötvenedik évfordulójáról Erdélyben is megemlékeztek. Kolozsváron 1992. február 7-én az EME szervezésében ünnepi megemlékezésre került sor a Házsongárdi temetőben Genersich sírjánál. Az evangélikus egyház képviselőjének imája után Szabó László főorvos emlékbeszédében méltatta a tudós munkásságát, majd fellépett a Báthory István Líceum énekkara. A család nevében dr. Urbán Magdolna, Genersich dédunokája szólt az egybegyűltekhez. Az ünnepség koszorúzással zárult. A Kolozsváron megjelenő Szabadság című napilap, valamint a bukaresti A Hét című hetilap is beszámolt az ünnepségről. A marosvásárhelyi Népújságban Jung János professzor méltatta Genersich érdemeit.¹³¹

Az emlékülést követően Tankó Attila c. egyetemi tanár, a Genersich Alapítvány titkára közölte, hogy szándékukban áll egy emlékkötet megjelentetése, amely az emlékülésen elhangzott beszédek és előadásokat,

130 A Dr. Genersich Antal Alapítvány irattára.

131 Szabadság IV(1992). 22. szám. Febr. 4.; ua. 26. szám. Febr. 8.; A Hét XXXIII(1992). 8. szám, febr. 27.; Népújság XLIV(1992). 15. szám, május 30.

valamint a Genersich Antallal kapcsolatos régebbi megemlékezéseket tartalmazná. Ebben helyet adnának erdélyi vonatkozású közleményeknek is, ami jelképesen tükrözné Genersichnek Erdélyhez való kötődését. Az EME Orvosi Szakosztályának akkori elnöke, Puskás György professzor ezt az ajánlatot örömmel fogadta, mivel tudomása volt arról, hogy a szakosztálynak jelentősebb gyűjteménye van a romániai magyar orvosok és gyógyszerészek munkásságáról, ami anyagi források hiányában nem jelenhetett meg nyomtatásban. Így 1994-ben megjelent a kötet *Genersich Antal Emlékkönyv születésének 150. évfordulója alkalmából – Adatok a romániai magyar orvosok és gyógyszerészek munkásságáról* címmel, a Genersich Alapítvány és az EME Orvosi Szakosztálya közös kiadásában, melynek szerkesztői Tankó Attila és Péter Mihály voltak.¹³²

A könyv marosvásárhelyi bemutatására 1994. július 15-én a Vártemplom gótikus termében, nagyszámú érdeklődő előtt került sor. Ezen részt vett Réthelyi Miklós professzor, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem rektora, a Genersich Alapítvány kuratóriumának akkori elnöke feleségével, dr. Réthelyi Miklósné dr. Szentágothai Klára főorvosnővel. Az ülést Puskás professzor nyitotta meg, kiemelte az EME Orvosi Szakosztályának és az Alapítványnak eredményes kapcsolatát. Réthelyi professzor méltatta Genersich munkásságát, majd a kötet marosvásárhelyi szerzői röviden ismertették dolgozatukat. Az Erdélyben értékesített kötetek árának egy részéből fedezni lehetett a szerzőknek kéziratuk elkészítésével járó kiadásait, a maradék 350 000 lejt az EME elnöksége adományként kapta (nyugtaszám 11698/1994. okt.12./4175.) Genersich sírjának gondozására.¹³³ Az Alapítvány 1994–1997 között öt alkalommal tíz-tíz napos ösztöndíjat biztosított erdélyi fiatal orvosok részére magyarországi tapasztalatcsere céljából.

Genersich Antal emlékének ápolásában fontos esemény volt mellszobrának felállítása. Erre 2004. október 8-án került sor Budapesten az I. sz. Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézetben, egyik egykori munkahelyén. Az eseményen részt vettek: Tulassay Tivadar rektor, Kopper László professzor, az intézet igazgatója, Kapronczay Károly történész, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum igazgatója, Filep Aladár a leszármazottak képviselőjében, valamint szép számmal érdeklődők. A bronzból készült szobor alkotója Paulikovics Iván (1953) szobrászművész, aki szintén ott volt a szobor avatásán. Genersich tevékenységét Kopper László professzor méltatta, Tulassay rektor beszédében hangsúlyozta, hogy fontos az orvoslás nagy

132 *Genersich Antal Emlékkönyv születésének 150. évfordulója alkalmából – Adatok a romániai magyar orvosok és gyógyszerészek munkásságáról*. Szerk. Tankó Attila – Péter Mihály. Bp. – Marosvásárhely 1994. 3–207.

133 Péter Mihály – Péter H. Mária: *i.m.* 138.

alakjainak tisztelete, nagy elődök szellemi hagyatékának megismerése és továbbadása. Kapronczay Károly Genersich életútját mutatta be. Filep Aladár a leszármazottak nevében köszöntötte az ünnepség résztvevőit.¹³⁴

2007. április 13-án az EME Orvos- és Gyógyszerésztudományi Szakosztálya évi nagygyűlésének keretében, az EME kolozsvári székházának (Jókai, ma Napoca u. 2–4.) előadótermében került sor egy újabb Genersich-szobor avatóünnepségére, amelyen mind anyaországi, mind erdélyi oktatási, tudományos, állami, egyházi és civil szervezetek, valamint a leszármazottak képviselői és számos szakosztályi tag vett részt. Így a szobornak az az intézmény adott „védett otthont”, melynek működésében Genersichnek huszonöt éven át jelentős szerepe volt. Az ünnepi megemlékezést az EME nevében Sipos Gábor alelnök nyitotta meg, majd Egyed Zs. Imre, a marosvásárhelyi OGYE Kórbonctani Intézetének professzora ismertette az ünnepelt életútját és tevékenységét. A szobrot Kopper László, a Semmelweis Egyetem I. sz. Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézetének igazgatója, rektorhelyettes, Genersich tizedik tanszéki utóda és a Magyar Köztársaság Kolozsvári Főkonzulátusának nevében Szentpétery István konzul leplezte le. Eredetileg a szobrot Pásztor János alkotta, melyről felkérésre Gergely Zoltán (1973) kolozsvári szobrászművész két bronzmásolatot készített, ezek közül az egyik került itt felavatásra. A szobornál koszorút helyezett el: Sipos Gábor, az EME alelnöke, Szentpétery István konzul, Kovács Dezső szakosztályi elnök, Kopper László professzor, továbbá Szende Béla és Szentirmay Zoltán a Magyar Patológusok Társasága, illetve Jung János és Egyed Zs. Imre a marosvásárhelyi kórbonctani tanszék nevében, Édes István a Debreceni Orvosi Egyetem részéről, Mikola István és Süveges Ildikó a Magyar Egészségügyi Társaság képviselőjében, Kovács László Attila teológiai professzor a kolozsvári evangélikus-lutheránus egyház, Gergelyné Tőkés Erzsébet a Házsongárdi Alapítvány nevében, valamint Tankó Zita, a legfiatalabb ükunoka a család részéről. Ezt követően a temetőben sírját is megkoszorúzták. A továbbiakban a patológiai szekció ülésén Szende Béla professzor Dr. Genersich Antal, az orvos, a kórboncnok címmel tartott előadást.¹³⁵ A szoborállításnak és ünnepélyes felavatásának kezdeményezője, szervezője Tankó Attila, az alapítvány kuratóriumának titkára volt. Erre az alkalomra elkészült a sír teljes felújítása is, kőkeret készítése, a sírkő letakarítása és a betűk újrafestése. E munkálatokat anyagilag a magyarországi evangélikus egyház, a hódmezővásárhelyi önkormányzat (dr. Rapcsák András, dr. Lázár János, dr. Kószó Péter és

134 Kaszap Balázs: *Genersich Antal patológus professzorra emlékeztek*. Semmelweis Egyetem V(2004).12. szám. 11.

135 Kiss Hajnal: *Átkarolt múlt. Szoboravatási ünnepség Kolozsváron*. Semmelweis Egyetem VIII(2007). 6. szám.

dr. Berényi Károly), a Házsongárd Alapítvány (Gergelyné Tőkés Erzsébet, Sipos Gábor), valamint a Dr. Genersich Antal Alapítvány (Nemzeti Civil Alap Budapest) és az Igazságügyi Orvostanért Alapítvány (Nemzeti Civil Alap Budapest) támogatta.

Ugyanebben az évben, október 12-én Budapesten a Szent István Kórház tanácsstermében Genersich-émlékünnepséget tartottak a Fővárosi Egyesített Szent István és Szent László Kórház és Rendelőintézet, a Semmelweis Egyetem, valamint a Dr. Genersich Antal Alapítvány szervezésében. Az emlékülésen a magyarországi előadók (Szende Béla, Dömötör László, Bujdosó László, Radnai Zoltán) kívül Marosvásárhelyről Jung János professzor a romániai magyar nyelvű orvos- és gyógyszerészképzés történetéről, Egyed Zs. Imre professzor pedig Genersich kolozsvári munkásságáról tartott előadást. Az emlékülés befejeztével a Szent István Kórház főbejáratánál került sor Genersich szobrának avatására. Az avatóbeszédet Halász Béla akadémikus tartotta. Ezt a szobrot is Gergely Zoltán készítette bronzból Pásztor János alkotása után.¹³⁶

A Szegedre került Genersich-dombormű holléte után érdeklődve Tankó A. egyetemi magántanár közvetítése útján dr. Ormos Jenő patológus professzor felesége leveléből (2008. augusztus 12.) megtudtuk, hogy Hódmezővásárhelyt a Patológiai Osztály folyosóján id. Genersich Antalnak mellszobra található. E vonatkozásban további részletekért Szei Tibor író, néprajzkutatóhoz, illetve dr. Zombori János patológus főorvoshoz fordultunk. Utóbbi megerősítette, hogy intézetében valóban van id. Genersichnek mellszobra. Ezt követően Szei Tibor, aki már több ízben írt Hódmezővásárhely egészségügyének történetéről, részletes adatokat küldött a szoborral kapcsolatban. Ezekből megtudtuk, hogy a szobrot – melynek anyaga gipsz, esetleg terrakotta – 1912-ben a már említett Pásztor János alkotta, kinek neve a szobor bal oldalán jól olvasható. A szobrot ifj. Genersich Antal dr. Ormos Pál igazgató főorvosnak adta át megőrzés végett a leendő patológiai intézet számára. Ez az alkotás tekinthető az eredeti példánynak, melyről az említett másolatok készülhettek.

Genersich emlékezetét Budapesten és Kolozsváron kívül szülőföldjén is őrzik. Így Kiss László Szlovákiában élő orvostörténész vizsgálja szerepét a medicina történetében, illetve igyekszik bizonyítani egyes megállapításainak prioritását.¹³⁷

136 Tamás Anikó: *Genersich emlékülés és szoboravatás*. Szabadság 2007. okt. 25. – Megyeri Dávid: *Semmiből új világ*. Magyar Nemzet 2007. okt. 20. – *Meghívó* a Fővárosi Egyesített Szent István és Szent László Kórház és Rendelőintézet, a Semmelweis Egyetem és a Dr. Genersich Antal Alapítvány által 2007. október 12-én 10 órakor rendezendő emlékülésre és szoboravatásra.

137 Kiss László: *A Genersich a medicina történetében*. Szabad Újság 2008. június 23.

Genersich Antal emlékezete nemcsak szakmai körökben él, több szép-irodalmi műben is megjelenik alakja emberként, tanárként, mint lelkiismeretes orvos, jóságos segítő rokon, szomszéd. Így például Csáth Géza egy portrénovellában, Füst Milán a *Végrendelet* című művében, Szabó Dezső az *Életeim* és Németh László az *Irgalom* című regényében, valamint Kántor Lajos *A kapu* című családregegyében tesz említést róla.¹³⁸

Úgy véljük, hogy Genersich Antalt sokoldalú és eredményes munkássága alapján méltó hely illeti meg az egyetemes magyar orvostudomány művelőinek panteonjában.

Szepesszombati Genersich Antal Erdélyben megjelent vagy előadott dolgozatai

1875

Jelentés a kolozsvár–kocsárdi vasútvonal építésekor a munkásoknál előfordult megbetegedésekről. Az Erdélyi Múzeum Egylet Évkönyve. Új folyam I–II(1874–1878). II. szám. 25–61, 8 táblázat; 62–85 (német nyelven)

Adalék az ember hasi együtt érző fonatán levő Pacini testek ép- és kórbonctanához. Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1875. aug. 27-től szeptember 5-ig Előpatakon tartott XVIII. Nagygyűlésének történeti vázlatja és munkálatai. Szerk. Gerlóczy Gy. – Dulácska G. Egyetemi Könyvnyomda, Bp. 1876. 104–117.

1876

Gyógyult lövés a mellkason át, elvált csontdarabok a tüdőbarlangban és csontátültetés a tüdőszövetbe. Értesítő a kolozsvári Orvos-természettudományi Társulatnak az 1876. évben tartott orvosi, természettudományi szaküléseiről és népszerű természettudományi estélyeiről. (A továbbiakban Értesítő-Társulat.) I. évf. (1. gyűlés, előadva február 18-án, mintegy 2 oldal, oldalszám nélkül)

138 *Genersich Antal Emlékkönyv.* 35–39. – Hidvégi Jenő: *A tudós és a költő Genersich Antal emlékére.* Orv. Hetilap. CXXXV(1994). 20. szám. 1091–1092. – Kántor Lajos: *A kapu.* Bp.-Kvár 2004.

Bonctani készítmények fagyasztott hulláknál (Sagittalis metszetek férfi hulla fején, nyakán, törzsén át. Értesítő-Társulat I. évf. (előadva február 18-án, 15 soros rövid közlemény, oldalszám nélkül)

Bonctani készítmények fagyasztott hullákból. (Koszorú és haránt irányban tett metszetek) Értesítő-Társulat I. évf. (előadva április 21-én, 3. gyűlés, 1½ oldal, oldalszám nélkül)

Kürterhesség egy esete. Értesítő-Társulat I. évf. (előadva május 19-én, 4. gyűlés, 1½ oldal, oldalszám nélkül)

Kétes eredetű ősrégi koponya. Értesítő-Társulat I. évf. (előadva október 13-án, 5. gyűlés, 38 sor, oldalszám nélkül)

*Adalékok a sokszoros burkonytömlők casuistikájához (rövidített magyar változat Rohde *Ein Beitrag zur Casuistik multipler Echinocoecen* – Arch. d. Heilk. XVII. 1. 45–62. dolgozata nyomán). Erdélyi Múzeum III. évf. 9. szám. 159–162.*

1877

Kolozsvári Egyetem. Beszédok 1872–77. Acta Reg. Scient. Universitatis Claudiopolitanae anni MDCCCLXXII–III. Fasc. I. Négy (I–IV.) beszéd, melyek a Kolozsvári kir. Tudomány-Egyetem megnyitása alkalmával MDCCCLXXII oct. 19-én és nov. 10-én tartattak. Stein J. Kvár 1873; Két (I–II.) beszéd, mely a Kolozsvári m. kir. Tudományegyetem MDCCCLXXVIII–IX. tanév rectora és tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmából szept. 8- és 9-én tartatott; II. *Programm-Beszéd, melylyel Genersich Antal az 1877/78 tanévet megnyitotta. 1877.* Stein J. Kvár 1878. 47–78.

Kórbonctani készítmény bemutatása. Cholesteatommal járó belfüllobolytán beállott vaguspneumoniában meghalt egyéntől. Értesítő-Társulat II. évf. 16–19. (előadva március 16-án, a 3. ülésen)

Készítmény a tüdőütőér tömeges bedugulása folytán rögtöni halt egyéntől (egy 1872. április 12-i boncolás alapján). Értesítő-Társulat II. évf. 29–30. (előadva október 21-én)

Barlangos nyirokedénydag a kis gyomorhajlatban. Értesítő-Társulat II. évf. 30–33. (előadva október 21-én)

A *belhámrák* (rövidített magyar változat Richard Schulz *Das Endothelcarcinoma*. – Archiv der Heilkunde XVII. 1. 1–35. dolgozata nyomán. Erdélyi Múzeum IV. évf. 1. szám. 5–10.

Két gyakorlatilag fontos edényeltérés (rövidített magyar változat Lüttich: *Zwei praktisch wichtige Gefässanomalien* – Arch. der Heilkunde XVII. 1. 70–90. dolgozata nyomán). Erdélyi Múzeum IV. évf. 1. szám. 10–13.

1878

Beszéd, melylyel Dr. Genersich Antal az egyetem igazgatásától lelépett. Kolozsvári egyetem. Beszédék. Stein J. Kvár 1878. 3–40, toldalék, 41–56.

Kórbonctani készítmény bemutatása: Fejetlen fejcsonkos torz – Akephalus, parakephalus (előadva a 3. ülésen, nov. 20-án, átvéve az 1879-es szakosztályi jelentésből. Az 1878-ban kiadott III. évfolyamot nem tudtuk kézbe venni.)

Kórbonctani készítmény: egyes vesékre és a veséknek veleszületett helyváltoztatására vonatkozóan. Értesítő-Társulat (előadva a 7. ülésen, átvéve az 1879-es szakosztályi jelentésből. Az 1878-ban kiadott III. évfolyamot nem tudtuk kézbe venni.)

1879

Fejcsonkos torz (Akephalus, parakephalus, perokephalus, aprosopus). Orvos-Természettudományi Értesítő a kolozsvári Orvos-Természettudományi Társulat és az Erdélyi Múzeum-Egylet Természettudományi Szakosztályának 1879. évében tartott szaküléseiről és népszerű természettudományi estélyeiről. IV. évf. I. Orvosi szak, I. füzet. 1–30. és folytatása 213–242. (előadva 1878. november 20-án)

Készítmény bemutatása egy agytályog átelleni oldalon végtaghüdéssel. Értesítő-Társulat és EME IV. évf. I. Orvosi szak, III. füzet. 243–244. (előadva 1879. október 24-én)

1880

Lehetnek-e nők orvosok? Kolozsvártt. Nyomatott K. Papp Miklós örökösénél [Magyar Polgár] 3–15 (különlenyomat)

Agytalan torz arc- és has-hasadással. Értesítő-Társulat és EME V. évf. I. Orvosi szak, II. füzet. 166. (csak az előadás dátuma jelzett: május 7.)

*Barlangos edénydag a májban, verőceér dugulás következtébe*m. Értesítő-Társulat és EME V. évf. I. Orvosi szak, I–III. füzet. 201. (Csak az előadás dátuma jelzett: december 18.)

1881

Kétarcú torzszülött és az abban észlelt abnormitásokról. Értesítő-Társulat és EME VI. évf. I. Orvosi szak, III. füzet. 166. (Csak az előadás dátuma jelzett: december 9.)

1883

Adalék a veleszületett vesevízkórhoz. Értesítő-Társulat és EME VIII. évf. I. Orvosi szak, II. füzet. 121–122, rövid közlemény (bemutatva február 24-én)

Zeiss-féle górcső és különböző pathogen schizomycetek bemutatása. Értesítő-Társulat és EME VIII. évf. I. Orvosi szak, II. füzet. 122. (Csak az előadás dátuma jelzett: március 31.)

Három macskakölyök bemutatása összecsavarodott köldökzsinórral. Értesítő-Társulat és EME VIII. évf. I. Orvosi. szak, II. füzet. 123, rövid közlemény (bemutatva április 28-án)

1884

Adatok az amyloid-elfajulás kórtanához. Orvos-Természettudományi Értesítő az Erdélyi Múzeum-Egylet Orvos-Természettudományi Szakosztályának 1884. évben tartott szaküléseiről és népszerű természettudományi estélyeiről. (A továbbiakban Orv.-Termtud. Értesítő, EME) IX. évf. VI. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 215–234. (előadva ápr. 27-én)

Elnöki megnyitó és zárszó a kolozsvári Orvos-Természettudományi Társulat 1884. április 27-én tartott közgyűlésén. Orv.-Termtud. Értesítő EME IX. évf. VI. kötet. I. Orvosi szak, II. füzet. 174–180.

1885

Elsődleges, az epeutakból kiinduló csomós májrák, a nagy mellvezeték rákos bedugulása és kitömeszelése a jobb tüdő ütőér, tüdővisszerek és hörgőgagak átjárhatatlansága stb. Orv.-Termtud. Értesítő EME X. évf. VII. kötet. I. Orvosi szak, II. füzet. 184–187. (előadva a januári szakülésen)

A sugárgomba-betegségről (*Actinomyces*). Orv.-Termtud Értesítő EME 1885. X. évf. VII. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 235–254. (előadva a márciusi szakülésen)

Ökörtől származó sugárgomba által előidézett sarjdaganat. Orv.-Termtud Értesítő EME X. évf. VII. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 259, rövid összefoglaló (előadva márc. 29-én)

Az *actinomyces* tárgyában a belügyminiszter elé terjesztendő felirat. Orv.-Termtud Értesítő EME X. évf. VII. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 273–276. (előadva a júniusi szakülésen)

1886

Kórbonctani készítmény bemutatása: *Mellvezeték gümője*. Orv.-Termtud Értesítő EME XI. évf. VIII. kötet. I. Orvosi szak, I. füzet. 65. (előadva január 31-én)

1887

Kystoma ovarii proliferans. Demonstrálja a petefészekből kiirtott tömlőt. Orv.-Termtud Értesítő EME XII. évf. IX. kötet. I. Orvosi szak, I. füzet. 94. (csak előadás február 2-án)

1888

Béka, mely állítólag négy évig emberben élt. Orv.-Termtud Értesítő EME XIII. évf. X. kötet. I. Orvosi szak, II–III. füzet. 113–124. (előadva a február 25-ei szakülésen)

1889

Veszületett eltérések a hasnyálmirigyben Orv.-Termtud Értesítő EME XIV. évf. XI. kötet. I. Orvosi szak, II–III. füzet (előadva a február 10-ei ülésen)

1890

A *hasnyálmirigy egy ritka alakú eltérése*. Értesítő az EME Orvos-Természettudományi Szakosztályából. (A továbbiakban Értesítő EME) XV. évf. XII. kötet. I. Orvosi szak, II–III. füzet. 215–222.

Gyakorlati megjegyzések a tetemvizsgálathoz. Magyar Orvosok és Természettudományi Szakosztály 1890. aug. 16-tól 20-ig Nagyváradon tartott XXV. Nagygyűlésének történeti vázlatok és munkálatai. Szerk. Schächter M. Franklin Társulat, Bp. 1891. 116–119.

Tetemvizsgálati jegyzőkönyv. Úrlap. Kvár 1890. Horatsik J. 1–24. (Nem találtuk meg.)

1891

Syphiliticus elkérgesedés folytán átalakult máj. Értesítő EME XVI. évf. XIII. kötet. I. Orvosi szak, I. füzet (előadva január 18-án)

Gyógyult trichinosis esete. Értesítő EME XVI. évf. XIII. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 241–252. (előadva január 31-én)

Önkénynt kiürült nagy epekő. Értesítő EME XVI. évf. XIII. kötet. I. Orvosi szak, II. füzet. 189–190. (előadva február 20-án)

Hashártyalob újdonszültnben a csípőbél átlyukadása következtében. Értesítő EME XVI. évf. XIII. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 253–260. (előadva április 30-án)

Adatok a trichinosis kóroktanához. Értesítő EME XVI. évf. XIII. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 265–286, 7 táblázattal a szövegben (előadva szeptember 18-án)

Felterjesztés a Belügyminiszterhez a trichinosis tárgyában. Értesítő EME XVI. évf. XIII. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 288–289.

1892

Elnöki megnyitó Géber Ede váratlan elhunytá alkalmából. Értesítő EME XVII. évf. XIV. kötet. I. Orvosi szak, I. füzet. 1–3.

Megemlékezés Géber Ede tanárról. Értesítő EME XVII. évf. XIV. kötet. I. Orvosi szak, I. füzet. 4–7.

Májtályog esete. Féregpeték az epekőben. Értesítő EME XVII. évf. XIV. kötet. I. Orvosi szak, I. füzet. 21–29. (előadva 1891. november 13-án és december 18-án)

Elsődleges gömbsejtű sarcoma az ileumban. Értesítő EME XVII. évf. XIV. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 317–324.

A kóros kövek keménysége (5 tábla melléklettel). Értesítő EME XVII. évf. XIV. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 331–344.

Az orvosi tudomány haladása. Elnöki megnyitó előadás az Orvosi Szakosztályban. Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1892. aug. 22-től 25-ig Brassóban tartott XXVI. Nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Szerk. Schächter M., Lakits F. Franklin ny. Bp. 1893. 97–107.

A kóros kövek keménysége. Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1892. aug. 22-től 25-ig Brassóban tartott XXVI. Nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Szerk. Schächter M., Lakits F. Franklin ny. Bp. 1893. 140–168.

1893

Megemlékezés Markusovszky Lajos haláláról. Elnöki megnyitó. Értesítő EME XVIII. évf. XV. kötet. I. Orvosi szak

1894

A trichina-infectio Kolozsivárt. Értesítő EME XIX. évf. XVI. kötet. I. Orvosi szak, III. füzet. 237–241.

A törvényszéki orvost érdeklő törvények és rendeletek. (8-r.) Kolozsivár. (Nem találtuk meg.)

1895

A holttesten észlelhető jelenségek (V. fejezet. 633–689). *Személyazonosság* (VI. fejezet. 690–720). = Belky János: *Törvényszéki orvostan*. Kézikönyv törvényszéki bírák, valamint jog- és orvostudományi karok hallgatói számára. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Bp. 1895.

1903

Ausztriai, svájci és németországi sebészek egy részének aszepszise. Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1903. szeptember 6–9-ig Kolozsivárott tartott XXXII. Nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Szerk. Prochnov J., Nuridsán J. Franklin ny. Bp. 1905. 114–115. (kivonat)

Profesor universitar fondator de școală, savant cu renume internațional, Antal Genersich s-a născut la 4 februarie 1842, la Nagyszombat (Trnava). A obținut diploma de „doctor medic” la universitatea din Peșta în anul 1865. A fost apoi asistent la Catedra de Anatomie Patologică, lucrând între timp și ca prosector la diferite spitale. Între anii 1868-1870 a participat la o călătorie de studii în străinătate. Reîntorcându-se în țară a fost numit la Institutul Medico-Chirurgical din Cluj în calitate de profesor de anatomie patologică și de medicină legală. Cu ocazia înființării universității la Cluj (1872) a fost numit profesor de anatomie

patologică, devenind fondatorul acestei catedre ridicând-o la nivel european. În anul 1895 s-a întors la Budapesta, unde a condus Institutul de Anatomie Patologică nr. 1 până la pensionare (1913). În calitate de decan și rector la Cluj și apoi la Budapesta, a adus o contribuție remarcabilă la modernizarea învățământului medical în țară. A avut un rol hotărâtor în învigorarea activității Asociației Muzeului Ardelean. Timp de 20 ani a condus în calitate de președinte munca științifică a secției medicale. A îmbogățit știința medicală din țară și pe plan universal cu numeroase observații originale. A introdus primul în țară demonstrațiile de anatomie patologică clinică. A avut un rol decisiv în înființarea rețelei de prosectură în întreaga țară. A făcut parte din numeroase societăți profesionale, organe administrative și civice, îndeplinind funcția de membru de conducere sau președinte. Pentru meritele sale deosebite a fost ales membru al Academiei Maghiare de Știință și a fost înnobilit. A decedat la 4 iunie 1918, a fost înmormântat în cimitirul Házsongárd din Cluj.

Antal Genersich – the university teacher and far-famed scientist – was born on the 4th February 1842 in Nagyszombat (Trnava). He obtained his diploma in medicine in 1865 at the University of Pest. After graduation, he became an assistant at the Institute of Morphopathology at the same university, while working as a pathological anatomist in different hospitals. Between 1868-1870 he went on a study tour abroad. Back home, he was named professor at the Medical Surgery School in Kolozsvár (Cluj), where he taught pathological anatomy and forensic medicine. In 1872, once the Kolozsvár University has been established, he was appointed professor at the Pathological Anatomy Department. There he set up a Pathological Anatomy Institute that reached European standards. In 1895 he went back to Budapest, where he worked as the leader of the Institute of Morphopathology No.1 until 1913. As a dean, and later as a rector in Kolozsvár and Budapest, he made a substantial contribution to the development of the medical training process. He played an important role in the activity of the Transylvanian Museum Society, being the president of the medical section for twenty years, and largely contributed to the progress of medical sciences and research, both on national and international levels. Genersich was a pioneer in implementing clinical pathological anatomy presentations in Hungary and furthered the development of the national network of necrotomy (prosecture). Being a member or the leader of several professional, administrative and civic organizations, he was elected member of the Hungarian Scientific Academy, was raised to nobility and received several awards. He died on the 4th June 1918, and is buried in the Házsongárd Cemetery in Kolozsvár.

PÉTER MIHÁLY – PÉTER H. MÁRIA
